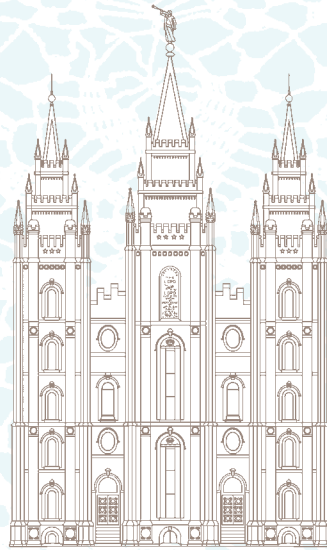

FAKAKOLOA'I MEI 'OLUNGA

SEMINĀ TEUTEU KI HE TEMIPALÉ

TOHI LĒSONI MA'Á E FAIAKÓ

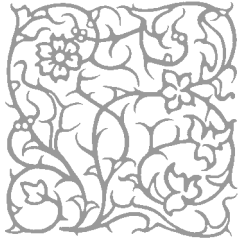
FAKAKOLOA'I MEI 'OLUNGA

SEMINĀ TEUTEU KI HE TEMIPALÉ

TOHI LĒSONI MA'Á E FAIAKÓ

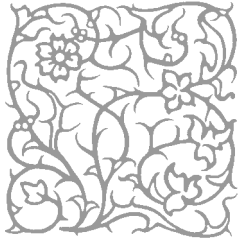
Pulusi 'e he
Siasi 'o Sisū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní
Sōleki Siti, 'Tutā

© 1995, 2003 'e he Intellectual Reserve, Inc.
Ma'u 'a e totonu fakalao kotoa pē
Pulusinga hono uá, 2003
Paaki 'i he 'Iunaiteti Siteiti 'o 'Ameliká
Fakangofua 'i he lea faka-Pilitāniá: 3/03
Fakangofua ke liliú: 3/03
Liliu 'o e *Endowed from on High: Temple Preparation Seminar*
Tongan

FAKAHOKOHOKO 'O E TOHÍ

Talamu'akí	iv
1. 'Oku Ako'i 'i he Temipalé 'a e Palani Ma'ongo'onga 'o e Fakamo'uí	1
2. Kuo Pau Ke Tau Taau Ke Hū ki he Temipalé	7
3. 'Oku 'Omai 'e he Ngāue Fakatemipalé ha Ngaahi Tāpuaki Ma'ongo'onga ki He'etau Mo'uí	14
4. Ko Hono Ma'u 'o e Ngaahi Ouau mo e Ngaahi Fuakava 'o e Temipalé	18
5. Ko e Ako mei he 'Eikí 'i he Ngaahi Founa Fakataipé	23
6. Ko e Teuteu Ke Hū Ki he Temipale Mā'oni'oní	29
7. Hokohoko Atu Hono Ma'u e Ngaahi Tāpuaki 'o e 'Alu ki he Temipalé	35

TALAMU'AKÍ

TAUMU'Á

'Oku fakataumu'a hono fokotu'utu'u 'o e lēsoni ko 'ení ke tokoni ki he kāingalotu 'o e Siasi 'o Sīsū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní ke nau teuteu atu ke ma'u 'enau lekomeni temipalé pea ke hū he temipalé. 'E lava pē foki ke toe kau pē 'a e kāingalotu ko ia ne 'osi hū he temipalé ki he kalasí ni ke nau ako lahi ange ai ki he temipalé.

KAU AKÓ

Ko kinautolu ko ia 'oku kau 'i he kalasi ko 'ení, 'oku totonu ke nau ma'u ha holi ke hū ki he temipalé pea mo nau taau foki ke ma'u ha lekomeni temipale. Kapau 'oku te'eki ai ma'u ha'anau lekomeni, pea 'oku totonu ke nau teuteu ke ma'u ia.

Kapau 'oku te'eki kau 'a e kau akó ki ha kalasi Lautohi faka-Sāpate 'oku ako'i ai 'a e tohi lēsoni *Ngaahi Tefito'i Mo'oni 'o e Ongoongoleléi*, 'oku fokotu'u atu, ka 'oku 'ikai ko ha me'a pau ke fakahoko, ke nau tomu'a fai ia ki mu'a pea nau toki kau mai ki he kalasi ko 'ení. Ki mu'a pea nau kau mai ki he kalasi ko 'ení, 'oku totonu ke 'i ai ha'anau tu'unga 'ilo fe'unga ki he ngaahi tefito'i tokāteline pea mo e ngaahi tefito'i mo'oni 'o e ongoongoleléi pea mo ha loto mo'oni ke tauhi 'a e ngaahi fekau 'a e 'Otuá, 'o hangē ko e fono 'o e anga-ma'á, tauhi 'o e Sāpaté ke mā'oni'oní, Lea 'o e Potó, pea mo e fono 'o e vahehongofulú. 'Oku fie ma'u 'a e mo'ui tāu mo e vilitaki ki he haohaoa fakafo'ituituí, ka te kau 'i he ngaahi ouau fakatemipalé.

Fakatatau mo e fakahinohino 'a e pīsopé pe palesiteni fakakoló, 'e lava ke alea'i 'e he fakataha alēlea 'a e uōtí pe koló ha ngaahi founa 'e lava ke faka'aonga'i ai 'a e kalasi ko 'ení ke kau 'i he'enau ngaahi fāifeinga ko ia ke fakamālohia 'a e ngaahi fāmilí mo tokoni ki he hou'eiki tangatá 'i he'enau teuteu ki he Lakanga Taula'eiki Faka-Melekisēteki.

'Oku totonu ke hanga 'e he pīsopé pe palesiteni fakakoló pe ko ha taha taki Lakanga Fakataula'eiki Faka-Melekisēteki 'i he uōtí pe koló, 'o fakaafe'i fakatāutaha 'a e tokotaha kotoa pē 'e kau mai ki he kalasí.

TAIMÍ MO E FEITU'Ú

'E lava pē ke fetō'aki 'a e tokolahi 'o e kalasí ni, ka 'oku totonu ke vahevahe fakakulupu ia ki ha ni'ihi toko sí'i pē 'o ako'i ai 'i he uōtí pe koló. 'E lava pē ke fai 'a e kalasí 'i fale lotu pe 'i ha 'api. 'Oku totonu

ke fakafaingamālie'i 'a e taimí, mo e feitu'ú, pea mo e tu'ó lahi 'o e kalasí, ki he faiakó mo e kau akó.

'Oku vahevahe 'a e tohí ni ki ha lēsoni 'e fitu. Ka neongo ia, 'oku totonu ke tuku 'e he kau faiakó ha taimi fe'unga 'i he lēsoni takitaha, 'o fakatatau mo e fiema'u 'a e kau akó. Mahalo na'a fie ma'u ke lahi ange he taimi kalasi 'e tahá, 'a hono ako'i 'o e lēsoni takitaha.

NGAAHI NĀUNAU 'O E KALASÍ

'Oku totonu ke ma'u 'e he mēmipa takitaha 'a e ngaahi folofolá 'i he kalasí. 'Oku totonu ke ma'u 'e he taha kotoa ha tatau 'o e ki'i tohi *Ko e Teuteu ke Hū ki he Temipale Mā'oni'oni* (36793), ko ha tohi tokoni ki he lēsoni 'a e kau akó ki he kalasi ko 'ení. 'E lahi ha fa'a lave ki ai lolotonga 'a e ngaahi lēsoní, pea 'oku totonu ke kole ki he kalasí ke nau lau ia 'i he lolotonga 'o e ngaahi uike 'oku fai ai 'a e kalasí.

KAU FAIAKÓ

'E lava ke uiui'í ha ní'ihī tāutaha pe ongo me'a mali ke na faiako 'i he kalasí ni. 'Oku totonu ke 'i ai ha fakamo'oni mālohi 'a e kau faiakó ki he ongoongolelei pea nau ongo'i ngofua 'a e ngaahi ue'i 'a e Laumālié. 'Oku totonu ke nau 'osi ma'u 'a e ngaahi ouau 'o e temipalé mo ma'u ha'anau lekomeni temipale 'oku kei 'aongá pea mahino foki kiate kinautolu 'a hono mahu'inga mo hono toputapu 'o e ngaahi me'a 'oku fakahoko 'i he temipalé.

Kapau 'e lava, pea 'oku totonu ke 'alu 'a e kau faiakó mo e kalasí ki he temipalé 'i he taimi 'oku ma'u ai honau ngaahi ouau fakatemipalé.

NGAAHI FOKOTU'U MA'Á E FAIAKÓ

Ki mu'a pea hū 'a e kāingalotú ki he temipalé, 'oku totonu ke nau mateuteu fakalaumālie. 'Oku totonu ke kau he teuteu fakalaumālie ko 'ení, ha'anau ma'u ha mahino fe'unga ki he ngaahi tokāteline 'oku fekau'aki mo e palani 'o e fakamo'uí pea mo e ngāue fakatemipalé. 'Okú ke ma'u ha faingamālie lelei ke ke tokoni'i 'a e ní'ihī kehé 'i hono fai 'o e teuteu ko 'ení, ke iku 'o nau a'usia ai ha taha e ngaahi me'a toputapu taha 'i he'enu mo'uí. Ongongofua ki he ngaahi ue'i 'a e Laumālié, koe'uhi ke ke lava 'o fakahoko 'a e ngaahi lēsoní 'i ha founga 'e lelei taha ki he kau akó. Manatu'i 'a e akonaki 'a e 'Eikí: "Pea 'e foaki 'a e Laumālié kiate kimoutolu 'i he lotu 'o e tuí; pea kapau 'e 'ikai te mou ma'u 'a e Laumālié 'oua te mou faiako" (T&F 42:14).

Lau mei mu'a ki mui 'a e tohi lēsoni ko 'ení ki mu'a pea toki fai 'a e lēsoni 'uluakí ke lava ke mahino kiate koe 'a e fekau'aki 'a e ngaahi lēsoní. Teuteu lelei ki mu'a 'a e lēsoni takitaha ke mahino ai kiate

koe 'a e ngaahi tefito'i fakakaukau mo ke lava 'o ako'i lelei kinautolu. 'I ho'o ako'i 'a e ngaahi lēsoní, fakapapau'i 'oku mahino kakato ki he kau akó 'a e ngaahi tefito'i fakakaukau, kimu'a peá ke toki hoko atu. 'Oua na'á ke fai fakavavevave pē 'a e lēsoní ke 'osi. Fa'a kātaki mo tuku ange ha faingamālie ki he kau akó ke nau fakakaukau ki he ngaahi pōpoakí mo fai ha'anau lau ki ai.

'Oange ma'u pē ha faingamālie ki he kau mēmipa 'o e kalasí ke fai ha'anau ngaahi fehu'i pea mou alea'i ha ngaahi tefito'i fakakaukau, ki mu'a pea toki kamata 'a e lēsoní, pea 'i ha fa'ahinga taimi pē lolotonga 'a e lēsoní. Tokoni'i kinautolu ke nau faka'aonga'i 'i he'enau mo'uí 'a e ngaahi tefito'i mo'oni kuo nau akó. Faka'aonga'i 'a e folofolá, ngaahi akonaki 'a e kau palōfita 'o e ngaahi 'aho kimui ní, pea mo e tatakí 'a e Laumālie 'o e 'Eikí ki hono tali 'o e ngaahi fehu'i.

Lolotonga hono fakahoko 'o e kalasí ni, manatu'i 'a e natula toputapu 'o e ngaahi ouau 'o e temipalé. Hangē ko e fakamatala 'oku hā atu 'i lalo ní, 'oku 'i ai ha ngaahi me'a 'i he ngāue fakatemipalé 'oku 'ikai totonu ke toe fai hano alea'i 'i tu'a 'i he temipalé:

“Oku 'ikai ke tau talanoa fekau'aki mo e ngaahi ouau 'o e temipalé 'i tu'a 'i he temipalé. Na'e te'eki ai ha taimi ia 'e pehē na'e fakataumu'a ai 'e he 'Otuá ke fakangatangata pē 'a e 'ilo ki he ngaahi ouau 'o e temipalé ki ha ki'i tokosi'i kuo 'osi filifili pea nau fatongia'aki hano fakapapau'i 'oku 'ikai toe 'ilo ha ni'ihī kehe ki he ngaahi ouaú ni. Mole ke mama'o ha me'a pehē. He 'oku tau matu'aki feinga fakamātoato mo'oni ke lava mo mateuteu 'a e tokotaha kotoa pē ki he me'a te ne a'usia 'i he temipalé. . . .

“Oku faingofua pē 'a e ngaahi ouau 'o e temipalé. Ko e ngaahi ouau faka'ofu'ofa mo'oni kinautolu. 'Oku nau toputapu fau. 'Oku 'ikai toe fakahāhā holo 'a e ngaahi ouaú telia na'a ma'u 'e kinautolu 'oku te'eki ai ke nau mateuteu ke ma'u iá.” (*Ko e Teuteu Ke Hū Ki he Temipale Mā'oni'oní*, 2-3).

Feinga ke fakamālohia 'a ho'o fakamo'oni ki he temipalé, mo ke toutou fakamo'oni'i ki he kalasí 'a e mo'oni 'o e ngaahi tefito'i mo'oni 'okú ke ako'i. Tukuange foki mo ha faingamālie ma'á e kalasí ke nau fai 'enau fakamo'oni 'i hano fie ma'u.

Manatu'i ma'u pē 'a e mahu'inga hulu fau 'o e ngāue fakatemipalé. Na'e pehē 'e 'Eletā Poiti K. Peeka : “Oku hoko 'a e ngaahi ouaú mo e ngaahi fuakavá ko ha me'a ke tau hū 'aki ki Hono 'aó. Ko ha ngāue ia 'i he'etau mo'uí kakato ke ma'u kinautolu 'i he taau; pea ko e poletaki 'o e mo'ui fakamatelié ke tauhi kinautolu” ('i he Conference Report, 'Epeleli 1987, 27 pe *Ensign*, Mē 1987, 24).

‘OKU AKO’I ‘I HE TEMIPALÉ ‘A E PALANI MA‘ONGO‘ONGA ‘O E FAKAMO‘UÍ

“Pea ko ‘eni ‘a e
mo‘ui ta‘engatá, ko
‘enau ‘ilo koe ko e
‘Otua mo‘oni pē
taha, mo Sīsū
Kalaisi ‘a ia na‘á ke
fekau” (Sione 17:3).

TAUMU‘Á

Ke tokoni‘i e kalasí ke mahino kiate kinautolu ‘oku ako‘i ‘i he temipalé ‘a e palani ‘o e fakamo‘uí.

TEUTEÚ

1. Teuteu‘i ha palakipoe pe ko ha fakatātā ‘oku ‘ikai kakato ai ‘a e palani ‘o e fakamo‘uí ki mu‘a pea toki kamata ‘a e kalasí (vakai ki he peesi 3). (Te ke lava pē ke ke tā ha fakatātā ‘oku te‘eki kakato ‘i ha la‘i pepa ma‘á e mēmipa takitaha ‘o e kalasí, ke nau faka‘osi ‘i he lolotonga hono alea‘i ‘o e lēsoní.)
2. Fakapapau‘i ‘oku ‘i ai ha folofola ‘e ala ngāue‘aki ‘e he mēmipa takitaha ‘o e kalasí. Pea ke ‘i ai foki mo ha tatau ‘o e ki‘i tohi *Ko e Teuteu ke Hū ki he Temipale Mā‘oni‘oní* ma‘á e mēmipa kotoa ‘o e kalasí. Na‘e ‘osi totonu ke fakatau mai ‘eni ko e kongá ia ‘o e ngaahi nāunau ‘o e kalasí.
3. Mahalo pē te ke loto ke vahe‘i ha kau mēmipa ‘e ní‘ihi ‘o e kalasí ke nau tokoni atu kia koe ‘i he kongá ua ‘o e lēsoní. ‘E lava ke ke ‘oange ‘a e ngaahi fakamo‘oni folofola ‘oku hā atu ‘i lalo ‘i he kongá takitaha ‘o e palani ‘o e fakamo‘uí (mo‘ui ‘i he maama fakalaumālié, Hingá, mo e ngaahi kongá ko iá), ki ha taha ‘o e kau akó peá ke kole ange ke ha‘u mu‘a ki he kalasí kuó ne mateuteu ke ne fai ha fakamatala fakakongokongá lalahi ‘a e me‘a ‘oku ako‘i ‘e he ngaahi potu folofolá ni fekau‘aki mo e palani ‘o e fakamo‘uí.
4. Kapau ‘oku lava ke ma‘u ‘a e fo‘i vitiō ko e *Phase 1 Video (5x779)*, mahalo te ke fie hulu‘i ‘a e kongá ko ia ko e “Ko e Fekumi Ki he Fiefiá” ‘a ia ‘oku miniti ‘e 13.

FAKAHOKO ‘O E LĒSONÍ

KO E TEMIPALÉ KO HA AKO‘ANGA FAKALAUMĀLIE

Fakaafe‘i ha taha ke ne fai ‘a e fua lotú.

Fakamatala‘i ange ‘e faka‘aonga‘i ‘a e folofolá ‘i he lēsoni takitaha. Poupou‘i ‘a e kau mēmipa ‘o e kalasí ke nau ‘omai ‘enau ngaahi folofolá ki he kalasi kotoa pē.

Tufa ki he kau akó ‘a e tatau ‘o e *Ko e Teuteu ke Hū ki he Temipale Mā’oni’oni*. Fakamatala’i ange ko e tohi tokoni ‘eni ma’á e kau akó ki he kalasi ko ‘ení. ‘E alea’i ha ngaahi kongá ‘o e tohí ni ‘i he lolotonga ‘o e ngaahi lēsoní, pea ‘oku totonu ke lau ‘e he mēmipa kotoa ‘o e kalasí ‘a e ki’i tohi tufá ‘i he lolotonga e ngaahi uike ‘e ako’i ai ‘a e kalasí.

Kamata ‘a e lēsoní ‘aki hano fakamatala’i ange ko e temipalé ko ha ako’anga fakalaumālie ia ‘okú ne tokoni’i kitautolu ke tau ‘ilo lahi ange ki he taumu’a ‘o e mo’uí pea mo e palani ‘o e fakamo’uí.

Tuku ke lau ‘e he kalasí ‘a e ngaahi kupu’i lea ko ‘ení, ‘a ia ‘oku fakamatala’i mai ai ha ní’ihi ‘o e ngaahi me’a ‘oku tau ako ‘i he temipalé:

Na’e pehē ‘e Palesiteni Kōtoni B. Hingikelí “‘oku hoko ‘a e fale topu-tapu ko ‘ení ko ha potu ‘oku ako’i ai ‘a e ngaahi me’a pelepelengesi, faka’ofa’ofa, mo toputapu ‘a e ‘Otuá. ‘Oku faka’ali’ali mai ai kiate kitautolu ‘a e palani ‘a ha Tamai ‘ofa ki Hono ngaahi foha mo e ngaahi ‘ofefine ‘i he ngaahi to’u tangata kotoa pē. ‘Oku fakamatala’i mai ai kiate kitautolu ‘a e talanoa ki he fononga ta’e ngata ‘a e tangatá mei he mo’uí ‘i he maama fakalaumālie ki he mo’uí ni pea hoko atu ki he maama kaha’ú. ‘Oku ako’i mahinongofua mai ai ha ngaahi mo’oni mahu’inga, ‘oku mahino kiate kinautolu kotoa pē ‘oku nau fanongo ki aí.” (“Ko e Temipale Sōlekí,” *Tūhulu*, Nōvema 1993, 3–7).

Na’e ako’i ‘e Palesiteni Pilikihami ‘Iongi ‘oku ‘omai ‘e he ouau fakatemipale ko ia ‘oku ui ko e ‘enitaumení, ha ngaahi fakahinohino mahu’inga ki he mo’ui ta’engatá: “Ko ho ‘enitaumení, ke ke ma’u ‘a e ngaahi ouau kotoa pē ‘oku ‘i he fale ‘o e ‘Eikí, ‘a ia ‘e ‘aonga kiate koe, hili ha’o mavahe atu mei he mo’uí ni, ke ke malava ai ke foki atu ki he ‘ao ‘o e Tamai” (*Discourses of Brigham Young*, sel. John A. Widtsoe [1954], 416).

‘Ai ke lau ‘e he kalasí ‘a e Sione 17:3.

- Ko e hā ‘oku ako’i ‘e he potu folofola ko ‘ení fekau’aki mo e ‘ilo mahu’inga taha te tau lava ke ma’ú?

Fakamatala’i ange ‘oku tau ako lahi ange ‘i he temipalé ki he Tamai Hēvaní pea mo Sīsū Kalaisi, pea ‘e lava ke tau toe ofi ange ai kiate Kinaua. ‘Oku tau ako ai ‘o kau ki He’ena palani ma’atautolú, ‘oku ui ‘aki ia ha ngaahi hingoa kehekehe ‘i he folofolá ‘o hangē ko e palani ‘o e huhu’i pe ko e palani ‘o e fakamo’uí.

- Ko e hā ‘a e me’a kuó ne tokoni’i koe ke ke ako ‘o fekau’aki mo e palani ‘o e fakamo’uí ‘o a’u mai ki he kongá ko ‘eni ho’o mo’uí?
- Kuo tāpuekina fēfē ho’o mo’uí ‘i he mahino ‘okú ke ma’u ki he palani ‘o e fakamo’uí?

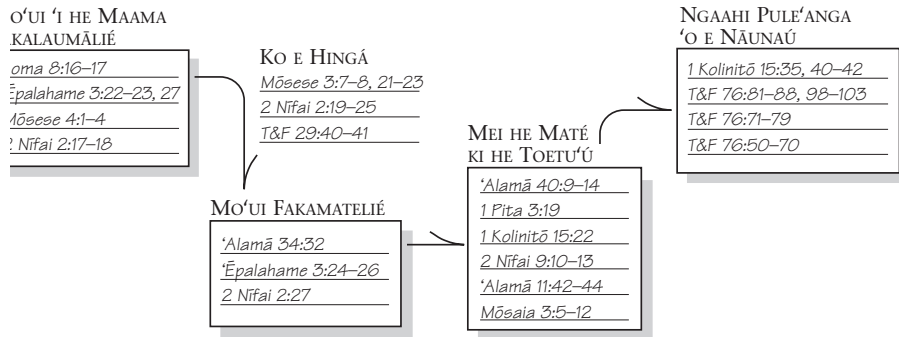
*“Pea te tau
‘ahi’ahi’i ‘a kinautolu
‘i he me’á ni
ke vakai pe te nau
fai ‘a e ngaahi
me’a kotoa pē ‘e
fekau ‘e he ‘Eiki ko
honau ‘Otuá kiate
kinautolú”
(‘Ēpalahame 3:25).*

'OKU AKO'I KIATE KITAUTOLU 'I HE TEMPALÉ 'A E PALANI 'O E FAKAMO'UÍ

Fakamatala'i ange 'oku ako'i 'a e palani 'o e fakamo'uí ko ha kongā ia 'o e 'enitaumeni 'i he tempalé. 'E tokoni 'a e kongā ko 'eni 'o e lēsoni ke mateuteu ai 'a e kalasí ke mahino kia kinautolu 'a e ngaahi ako-naki ko 'ení 'i he tempalé.

Lave ki he fakatātā te'eki 'osi 'i he palakipoé pea mou vakai'i 'a e fakamatala ko 'ení, 'o faka'aonga'i 'a e folofolá ke ne tokoni ke mahino 'a e ngaahi fakakaukā ni ki he kalasí. 'I ho'o mou alea'i ko ia 'a e ngaahi potu folofolá, hiki kinautolu ki he ngaahi laine totonu 'i he sātí (vakai ki he saati kakato 'i he peesi 5). Kapau 'oku takitāuhi kotoa 'e he kalasí 'a e saati pea tuku ke nau hiki 'a e ngaahi potu folofolá ki he'enu sātí.

Kapau na'á ke vahe'i ha ni'ihi 'o e kalasí ke nau tokoni atu kiate koe, pea ke kole ke nau fakahoko 'enu fakamatala kau ki he palani 'o e fakamo'uí. Talaange 'e tuku taha 'a e tokangá ki he ngaahi fehu'i ko 'ení: Na'a tau ha'ú mei fē? Ko e hā 'a e 'uhinga 'oku tau 'i māmani aí? Te tau 'alú ki fē 'i he hili 'a e mo'ui ko 'ení?

Mo'ui 'i he Maama Fakalaumālié

1. Ko e fānau fakalaumālie kitautolu 'a e 'Otuá, 'a ia ko 'etau Tamai Hēvaní, pea na'a tau nofo mo Ia ki mu'a pea tau toki omi ki he māmani. (vakai, Loma 8:16-17).
2. Na'e ui 'e he Tamai Hēvaní ha fakataha alēlea 'i he langí (vakai, 'Epalahame 3:22-23). Na'á Ne fakamatala'i ai ha palani ki he'etau fakalakalaká mo 'etau fiefia ta'engatá, 'a ia 'oku ui ko e palani 'o e fakamo'uí. Na'a tau fili ai ke muimui ki He'ene palaní.
3. Fakatau mo e palaní, na'e fili tau'atāina pē 'a Sīsū Kalaisi, ko e 'Alo Lahi ia 'o e Tamai Hēvaní, ke Ne hoko ko hotau Fakamo'uí (vakai, Mōsese 4:2; 'Epalahame 3:27).

4. Na'e angatu'u 'a Lusifā, ko ha foha ia 'e taha 'o e 'Otuá, ki he palani 'a e Tamai Hēvaní mo ne "feinga ke faka'auha 'a e tau'atāina 'a e tangatá ke filí." Na'e kapusi ia mo kinautolu na'e muimui kiate iá mei he langí pea 'ikai ke nau toe ma'u 'a e faingamālie ke ma'u ha sino 'o e kakano mo e hui pe toe a'usia 'a e mo'ui fakamatelié. Kuo feinga ai 'a e Sētane, pe ko ia 'oku 'iloa he 'ahó ni ko Lusifaá, 'i he kuonga kotoa pē ke ngaohi ke mamahi 'a e fa'ahinga 'o e tangatá 'o hangē pē ko iá, 'aki 'ene 'ahi'ahi'i kinautolu ke nau hoko 'o angahala'ia (vakai, Mōsese 4:1, 3–4; 2 Nīfai 2:17–18).

Ko e Hingá

1. Na'e fili 'a 'Ātama mo 'Ivi ke na hoko ko e fuofua fānau 'a e Tamai Hēvaní ke 'omi ki māmaní, pea tuku ai kinaua ki he Ngoue ko 'Ītení. 'I he taimi ko iá, na'e te'eki ai ke matelie 'a hona sinó (vakai, Mōsese 3:7–8, 21–23).
2. Na'e fili 'a 'Ātama mo 'Ivi ke na kai 'a e fua 'o e 'akau na'e tapui 'e he 'Otuá ke 'oua te na kaí. Ko hono olá, na'e fakamavahe'i ai kinaua mei he 'ao 'o e 'Otuá. 'Oku ui 'a e fakamavahe'i ko 'ení ko e mate fakalaumālie. Na'á na hoko leva 'o matelie, 'a ia ko hono 'uhingá kuo pau ke mate hona sino fakamatelié. Na'e toe lava foki heni ke na ma'u ha fānau. Ko e liliu ko 'eni ki he tu'unga fakamatelié 'oku ui ia ko e Hingá (vakai, 2 Nīfai 2:19–25; T&F 29:40–41).

Mo'ui Fakamatelié

1. Ko kinautolu kotoa pē ne fili 'i he maama fakalaumālie ke muimui ki he palani 'a e Tamai Hēvaní, 'oku nau ma'u ha sino fakamatelie 'i hono fanau'i mai kinautolu ki he māmaní. Pea 'i he lolotonga 'o 'etau mo'ui fakamatelié, 'oku sivi'i ai kinautolu pe te tau fie mo'ui 'i he tuí mo talangofua ki he ngaahi fekau 'a e Tamai Hēvaní 'i he taimi 'oku 'ikai ke tau 'i Hono 'aó aí (vakai 'Alamā 34:32; 'Ēpalahame 3:24–26).
2. 'Oku tau'atāina 'a e tokotaha kotoa pē 'i he mo'ui fakamatelié ke fili pe te ne fie muimui ki he 'Otuá pe ko Sētane (vakai, 2 Nīfai 2:27).

Maté mo e Toetu'ú

1. 'I he'etau maté, 'oku hū atu 'a hotau laumālie ki he maama 'o e ngaahi laumālie, kae tuku hotau sinó 'i māmani. 'Oku hoko atu 'a e mavaeua ko 'ení 'o a'u ki he taimi ko ia te tau toetu'u aí. 'Oku 'alu atu 'a e laumālie 'o e kau mā'oni'oní ki ha feitu'u 'oku nonga mo fiefia, 'oku ui ko Palataisi. Ko e laumālie 'o kinautolu faiangahalá 'oku tauhi kinautolu ki he po'uli 'oku 'i tu'á, 'a ia 'oku fa'a ui ko e fale fakapōpulá (vakai, 'Alamā 40:9–14; vakai foki, 1 Pita 3:19).
2. 'Oku 'omi 'e he Fakalelei mo e Toetu'u 'a Sisū Kalaisí 'a e founa ke ikuna'i ai 'e he fa'ahinga kotoa 'o e tangatá 'a e mate fakatu'asinó

“Oku mau tui ‘e
lava fakamo‘ui ‘a e
fa‘ahinga ‘o e
tangatá kotoa pē ‘i
he Fakalelei ‘a
Kalaisi, tu‘unga ‘i
he talangofua ki he
ngaahi fono pea mo
e ngaahi ouau ‘o e
Ongoongolelei”
(Ngaahi Tefito ‘o e
Tuí 1:3).

‘aki ha‘anau toetu‘u. Ko e ‘uhinga ‘o e Toetu‘ú, ko ha toe fakataha‘i hotau laumālié mo hotau sino kuo fakahaohaoa‘i ‘o ta‘engata (vakai, 1 Kolinitō 15:22; 2 Nifai 9:10–13; ‘Alamā 11:42–44).

3. ‘Oku toe ‘omi ‘e he Fakalelei ‘a Sisū Kalaisi ‘a e founa ke fakamole-mole‘i mo fakama‘a ai kitautolu mei he‘etau angahalá kae lava ke tau nofo ‘i he ‘ao ‘o e ‘Otuá. Na‘e mamahi ‘a e Fakamo‘uí ‘i he Ngoue ko Ketisemaní pea ‘i he funga kolosí koe‘uhi ko e angahala ‘a e fa‘ahinga ‘o e tangatá. Tu‘unga ‘i He‘ene Fakalelei, ‘oku lava ai ke tau fakatomala mei he‘etau ngaahi angahalá pea ma‘u ha fakamolemolé. ‘I he‘etau mo‘ui ‘aki ‘a e ongoongolelei, ‘oku tau fe‘unga ai ke ma‘u ‘a e me‘a‘ofa ‘o e mo‘ui ta‘engatá pea hoko ‘o hangē ko Iá (vakai, Mōsaia 3:5–12).

Ngaahi Pule‘anga ‘o e Nāunau

‘I he taimi ‘o e toetu‘ú, ‘e vahe‘i ‘a e tokotaha kotoa pē ki ha fa‘ahinga nāunau. ‘E ma‘u ‘e kinautolu anga-tonú ha fiefia mo ha ngaahi tāpu-aki ‘o mahulu ange ‘iate kinautolu ko ē ne ‘ikai talangofua ki he ngaahi fekau ‘a e ‘Otuá (vakai, 1 Kolinitō 15:35, 40–42).

1. Ko e nāunau fakatilesitalé, ‘oku ma‘anautolu ia ne ‘ikai ke nau tali ‘a e ongoongolelei ‘a Sisū Kalaisi, pe ko e fakamo‘oni ‘a Sisuú pe kau palōfita ‘a e ‘Otuá, mo mo‘ui angahala‘iá (vakai, T&F 76:81–88, 98–103).
2. Ko e nāunau fakamāmá [telesitalé], ‘oku ma‘á e kakai faka‘ei‘eiki ko ē ‘o e māmaní ne fakahala‘i pea ‘ikai ke nau tu‘u ma‘u ‘i hono fakamo‘oni‘i ‘o Sisū Kalaisi (vakai, T&F 76:71–79).
3. Ko e nāunau fakalangí (silesitalé) ‘oku tuku ia mo‘onautolu ne talangofua ki he ngaahi fekaú pea ma‘u ‘a e ngaahi ouaú, mo nau ikuna‘i ‘a e ngaahi me‘a kotoa pē ‘aki ‘enau tui kia Sisū Kalaisi, pea loto ma‘á (vakai, T&F 76:50–70).

Kole ki he kalasí ke nau tali ‘a e ngaahi fehu‘i ko ‘ení:

- Ko e hā ha me‘a na‘a mou ako fekau‘aki mo e palani ‘o e fakamo‘uí na‘e te‘eki ke mou ‘ilo ki mu‘a?
- Ko e hā ha‘amou ongo‘i ‘i ho‘omou fakakaukau atu ki he ngāue na‘e fai ‘e Sisū Kalaisi ‘i he palani ma‘ongo‘ongá ni?
- Te tau fakahaa‘i fēfē ki he Tamai Hēvaní mo Sisū Kalaisi ‘a ‘etau hounga‘ia ‘i He‘ena palaní?

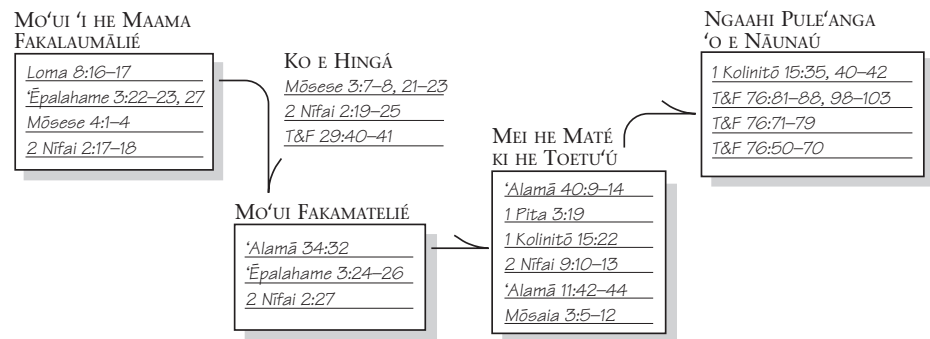
Hiki ‘a e tefito ‘o e tui hono tolú ‘i lalo ‘i he saati kakató ‘o hangē ko ia ‘oku hā atú, ke fakamamafa‘i hono mātu‘aki mahu‘inga ‘o e Fakalelei ‘a e Fakamo‘uí ‘i he palani ‘o e fakamo‘uí.

FAKA'OSÍ

Toe fakamamafa'i hono 'omi 'e he temipalé kia kitautolu 'a e 'ilo fekau'aki mo e palani ko 'ení, 'a e 'ilo ko ē 'okú ne 'omi e ngaahi tāpuaki ma'ongo'onga ki he'etau mo'uí. Fakamo'oni'i ange ha ngaahi tāpuaki kuó ke ma'u tu'unga 'i he mahino kiate koe 'a e palani 'o e fakamo'uí pea mo ho'o mo'uí 'aki 'a e ngaahi tefito'i mo'oni 'o e ongoongoleléi.

'E lava ke ke fie faka'osi 'aki hano hulu'i 'o e filimi "Ko e Fekumi ki he Fiefiá."

Fakaafe'i ha taha ke ne fai 'a e lotu tukú.

“Oku mau tui 'e lava fakamo'uí 'a e fa'ahinga 'o e tangatá kotoa pē 'i he Fakalelei 'a Kalaisí, tu'unga 'i he talangofua ki he ngaahi fono pea mo e ngaahi ouau 'o e Ongoongoleléi” (Ngaahi Tefito 'o e Tui 1:3).

KUO PAU KE TAAU KE HŪ KI HE TEMIPALÉ

*“Ko e faka’amu
taupotu taha ia ‘o
hoku lotó ke mo’ui
fe’unga ‘a e mēmipa
kotoa pē ‘o e Siasí
ke ne taau ke hū he
temipalé. ‘Oku ou
fakatauange ‘e
mo’ui taau ‘a e
mēmipa lalahi ko-
toa pē— pea ke ne
ma’u—pea ‘i ai
ma’u pē— ha’ane
lekomeni temipale
‘oku kei ‘aongá”
(Palesiteni Hauati
W. Hanitā).*

TAUMU’Á

Ke tokoni ke mahino ki he mēmipa kotoa ‘o e kalasí kuo pau ke nau taau ke hū ki he temipalé.

TEUTEÚ

1. Ki mu’a pea toki fakahoko ‘a e lēsoni ko ‘ení, tomu’a hanga ‘o faka-afe’i ‘a e pīsopé pe palesiteni fakakoló ke ne fai ha fakamatala ki he founga ‘e ma’u ai ha lekomeni temipalé. Ko e nāunau ‘oku fokotu’u atu ki he fakamatala ko ‘ení ‘oku hā atu ia ‘i he peesi 11–12 ‘i he kongā ko ia ko e “Ko ha Tāpuaki ‘a e Founga ko ia ‘Oku Ma’u Ai ‘a e Lekomeni Temipalé.” Kapau ‘oku ‘ikai ke faingamālie ‘a e pīsopé, ‘e lava pē ke ke kole ha taha ‘o hono ongo tokoní ke ne fai ‘a e fakamatalá.
2. Hiki ‘a e ngaahi lea ko ‘ení ‘i he palakipoé pe ko ha saati: “‘Oku ou fakaafe’i atu ‘a e kāingalotu kotoa pē ‘o e Siasí ke nau tokanga lahi ange ‘i he’enau mo’uí ki he mo’ui mo e fa’ifa’itaki’anga ‘a e ‘Eiki ko Sīsū Kalaisí” (Palesiteni Hauati W. Hanitā, ‘i he Tūhulu Sānuāli 1995, 8–10).

FAKAHOKO ‘O E LĒSONÍ

Fakaafe’i ha taha ke ne fai ‘a e fua lotú.

‘Eke ki he kau akó pe ‘oku ‘i ai ha’anau fehu’i. Tuku ange ha taimi fe’unga ke tali kātoa ai ‘a e ngaahi fehu’i ‘o fakatatau mo ho’o lelei tahá pea fakatatau mo e fakahinohino ‘a e Laumālie ‘o e ‘Eikí. Manatu’i ‘oku ‘i ai ‘a e ngaahi kongā ‘o e ngāue fakatemipalé ‘oku ‘ikai totonu ke fai hano alea’i ‘i ha toe feitu’u kehe mei he temipalé.

Fakamatala’i ange ko kinautolu ‘oku hū ki he temipalé, kuo pau ke nau fakahaa’i ‘enau tui ki he Tamai Hēvaní pea mo Sīsū Kalaisi, ‘aki ‘enau tauhi ki he ngaahi fekaú mo mo’ui’aki ‘a e ongoongoleléi. Kuo pau ke nau mo’ui anga-ma’a, totongi vahehongofulu kakato, tauhi ‘a e Lea ‘o e Potó, tauhi ‘a e ‘aho Sāpaté ke mā’oni’oni, pea feinga ke mo’ui anga-tonu ‘i ha ngaahi toe founga kehe kotoa pē. Kuo pau foki ke ‘initaviu kinautolu ‘e he pīsopé pe palesiteni fakakoló pea mo e palesiteni fakasiteikí pe fakamisioná pea ‘ilo ‘oku nau taau ke ma’u ha lekomeni temipale. ‘E toe lave ‘a e lēsoni ko ‘ení ki ha ni’ihi ‘o e ngaahi tefito’i mo’oni ‘o e ongoongoleléi pea mo e ngaahi fekau kuo

pau ke mo'ui'aki 'e he kau akó ke nau taau ai 'i he'enau hū ki he temipalé.

MO'UI MA'Á

Tala ange kuo toutou ako'i 'e he 'Eikí mo 'ene kau palōfitá 'a e mahu'inga hulu fau 'o e mo'ui ma'á. Na'e ako'i 'e Palesiteni Kōtoni B. Hingikelī 'o pehē: "Oku mau tui ki he tauhi 'o e anga- ma'á ki mu'a 'i he malí mo e tauhi kakato ki he malí hili 'a e malí. Ko hono fakamatala'i fakanounou pē ia 'o 'etau fono ki he anga-ma'á. Ko e hala ia ki he mo'ui fiefiá. Ko e hala ia ki he (fiemālié). 'Oku ne 'omi ha melino ki he lotó mo e melino ki he 'apí" ('i he Tūhulu 'o Sānuali 1977, 57–65).

Lau fakataha 'a e ngaahi potu folofola ko 'ení:

Tokāteline mo e Ngaahi Fuakavá 42:22–24 (Kuo fekau'i 'e he 'Eikí ke tau 'ofa 'i hotau malí pea 'oua na'a toe holi ki ha taha kehe; kuó Ne fekau'i ke 'oua na'a tau tonó.)

Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 121:45 (Kuo fekau'i kitautolu 'e he 'Eikí ke "tuku ke ngaohi ke faka'ofa'ofa ma'u ai pē 'e he anga-ma'á 'a ho'o ngaahi fakakaukáu."

1 Timote 4:12 ('Oku totonu ke tau hoko ko e fa'ifa'itaki'anga 'o e mo'ui haohaoá.)

1 Nīfai 10:21 (He 'ikai lava ke nofo ha me'a ta'e ma'a mo e 'Otuá.)

Ngaahi Tefito 'o e Tuí 1:13 ('Oku mau tui 'oku totonu ke sino ma'a mo anga mā'oni'oni.)

- Ko e hā 'oku fu'u fakamamafa'i lahi ai 'e he 'Eikí 'a e mo'ui anga-ma'á?

- Ko e hā ha fa'ahinga nunu'a 'o e anga ta'e ma'á 'oku tau sio ki ai 'i he māmaní? Ko e hā ha ngaahi tāpuaki 'o e mo'ui anga-ma'á?

Tala ange ki he kau akó ke nau vakai atu ki he lea ko ia kuó ke hiki 'i he palakipoé pe ko e sātí (vakai ki he kongá "Teuteú" 'i he lēsoni ko 'eni).

- 'Oku tokoni'i fēfē kitautolu mo 'etau fānau 'e he akonaki ko 'ení ke tau lava 'o teke'i 'a e ngaahi 'ahi'ahi fakaēmamaní pea mo'ui anga-ma'a?

VAHEHONGOFULÚ

Kole ange ke lau 'e he kalasí 'a e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 119:4.

Fakahā ange kuo 'omi 'e he Kau Palesitenisī 'Uluakí 'a e fakamatala ko 'ení fekau'aki mo e vahehongofulu totonú: "Ko e lea mahino ngofua taha 'oku tau 'ilo ki aí ko e folofola tonu pē 'a e 'Eikí, 'a ia na'á Ne pehē, 'oku totonu ke totongi 'e he kāingalotu kotoa pē 'o e Siasí ha 'vahehongofulu 'e taha 'o 'enau tupú 'i he ta'u kotoa pē, 'a ia 'oku mahino ko 'Ene 'uhinga ki he pa'anga hū maí" (Tohi 'a e Kau

Palesitenisī ‘Uluakí, 19 Mā’asi 1970). ‘Oku faka’aonga’i ‘a e vahehongofulú ki hono langa ‘o e ngaahi fale lotú mo e ngaahi tempalé, tokoni ki he ngāue faifekau, pea mo langa ‘a e pule’anga ‘o e ‘Otuá ‘i māmaní.

Vahevahe ange ‘a e lea ko ‘eni na’e fai ‘e Palesiteni Sēmisi E. Fausi:

“Ko e vahehongofulú ko ha tefito’i mo’oni ia ‘a ia ‘oku mahu’inga ki he fiefia fakafo’ituituí mo e lelei ‘a e kāingalotu ‘o e Siasí ‘i he māmaní, ‘a e koloa’ia mo e masiva fakatou’osi. Ko e vahehongofulú ko e tefito’i mo’oni ia ‘o e feilaulau pea ko ha kī ia ki hono fakaava mai ‘o e ngaahi matapā ‘o e langí. . . . Ko e kāingalotu ko ia ‘o e Siasí ‘a ia ‘oku ‘ikai te nau vahehongofulú ‘e ‘ikai to’o meiate kinautolu ‘a ‘enau mēmipa ‘i he Siasí; ka ko e ngaahi tāpuakí pē ‘oku mole meiate kinautolú” (‘i he Liahona ‘o Sānuai 1999, 71–74).

Toe vakai’i mo ho’o kalasí ‘a e ngaahi potu folofola ko ‘ení:

Levitiko 27:30 (Ko e vahehongofulú ‘oku ‘a e (‘Eikí) ia; ‘oku mā’oni’oni ia ki he (‘Eikí).)

Malakai 3:8–11 (‘Oku tau kaiha’a mei he ‘Otuá ‘i he’etau ta’ofi ‘etau vahehongofulú; ‘e tāpuekina lahi ‘e he ‘Otuá ‘a kinautolu ‘oku totongi vahehongofulú.)

- Ko e hā ha ngaahi tāpuaki kuó ke ma’u tu’unga ‘i ho’o totongi vahehongofulú?
- Ko e hā ‘oku tau kaiha’a ai mei he ‘Otuá ‘i he’etau ta’ofi ‘etau vahehongofulú? (vakai, T&F 104:14.)

Fakamatala’i ange ‘oku kole ki he kāingalotu kotoa pē ke nau fakataha tu’o taha ‘i he ta’u mo ‘enau pīsopé pe palesiteni fakakoló ki hono fakamā’opo’opo ‘o ‘enau vahehongofulú mo nau taliange ai kiate ia pe na’a nau totongi vahehongofulu kakato. Ko ha faingamālie ‘eni ki he kāingalotú ke vakai’i ai ‘a e tu’unga ‘o ‘enau tauhi ki he fekau mahu’inga ko ‘ení.

KO E LEA ‘O E POTÓ

Fakamatala’i ange ki mu’a ko ia pea tau lava ‘o hū ki he tempalé, ‘oku ‘amanaki mai ‘a e ‘Eikí ke tau ‘ata’atā mei he ngaahi ‘ulungāanga ‘okú ne faka’uli’i mo ‘ai ke mahamahaki ‘etau mo’uí, ‘o fakatou tatau pē ‘i he tu’unga fakalaumālié mo e fakatu’asinó.

Lau ha kongā pe fakakātoa ‘a e ngaahi folofola ko ‘ení:

1 Kolinitō 3:16–17 (Ko hotau sinó ko e tempale ia ‘o e ‘Otuá pea ‘oku ‘ikai totonu ke ‘uli’i.)

Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 89 (‘Oku ‘iloa ‘a e fakahā ko ‘ení ko e Lea ‘o e Potó. ‘Oku lave ‘a e veesi 1–9 ki ha ngaahi me’a ‘oku ‘ikai

totonu ke ‘ai ki hotau sinó; pea lave ‘a e veesi 10–17 ki he ngaahi me‘a ‘oku lelei ki hotau sinó; ‘oku fakamatala‘i leva ‘e he veesi 18–21 ‘a e ngaahi tala‘ofa ‘a e ‘Eikí kiate kinautolu ‘oku nau tauhi ‘Ene ngaahi fekaú.)

- Ko e hā ha ngaahi me‘a he māmaní ‘okú ne fakaloto‘i kitautolu ‘i he ‘ahó ni ke tau maumau‘i ‘a e ngaahi fekau kuo ‘omi kiate kitautolu ‘i he Lea ‘o e Potó?

- ‘E fēfē ha‘atau ala tokoni‘i kitautolu mo ‘etau fānaú ke tau tauhi ‘a e ngaahi fono ko ‘eni ‘a e ‘Eikí ki he mo‘ui lelei?

Kole ange ki he kalasí ke nau lau ‘a e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 29:34.

- Ko e hā ha ngaahi founa ‘oku mou fakakaukau ‘e lava ‘o tāpuekina fakalaumālie mo fakatu‘asino ai kitautolu ‘i he‘etau talangofua ki he Lea ‘o e Potó?

- Ko e hā ha ngaahi “fu‘u koloa mahu‘inga lalahi ‘o e ‘iló” (T&F 89:19) ‘e lava ke tau ma‘u ‘i hono tauhi ‘o e ngaahi fekau ko ‘eni?

Vahevahe ange ‘a e lea ko ‘eni na‘e fai ‘e Palesiteni Poiti K. Peeka:

“‘Oku fakafalala ho‘o ‘ilo fakalaumālié mei he anga ho‘o tauhi ho sinó. Ko e me‘a ia ‘oku mahu‘inga ai ‘a e Lea ‘o e Potó.

“‘Oku kaunga kovi ‘a e ngaahi me‘a fakatupu tō‘onga manakoa ‘oku tapui ‘e he fakahā ko iá—‘a e tií, kofi, kava mālohí, mo e tapakā—ki he ongo pelepelengesi ‘o e fetu‘utaki fakalaumālié, ‘o hangē pē ko e ngāue ‘oku fai ‘e he ngaahi faito‘o kehe ‘oku fakatupu pōpulá.

“‘Oua ‘e ta‘e tokanga‘i ‘a e Lea ‘o e Potó, he ‘e lava ke mole ai meiate kimoutolu ‘a e ‘ngaahi fu‘u koloa mahu‘inga lalahi ‘o e ‘iló, ‘io ‘a e ngaahi koloa mahu‘inga fufū ‘a ia kuo tala‘ofa mai kiate kinautolu ‘oku nau tauhi iá. Pea ko e tāpuaki foki ‘e taha ‘a e mo‘ui lelei fakae-sinó” (‘i he *Tūhulu* ‘o Sānuali 1995, 70).

KO E ‘AHO SĀPATÉ

Mou lau fakataha ‘a e ‘Ekesōtosi 20:8–11.

Fakamatala‘i ange na‘e fekau‘i ma‘u pē ‘a e kakai ‘o e ‘Eikí ke nau tauhi ‘a e ‘aho Sāpaté ke mā‘oni‘oní. Kuo tala‘ofa ai ‘e he ‘Eikí ha ngaahi tāpuaki ma‘ongo‘onga mo‘onautolu te nau fai iá.

Kole ange ki he kalasí ke nau lau ‘a e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 59:9–13.

- Ko e hā ‘a e ngaahi tefito‘i ‘uhinga na‘e foaki ‘e he ‘Eikí ki hono tauhi ‘o e Sāpaté ke mā‘oni‘oní?

- Ko e hā ha ngaahi founa ‘e lava ai ‘e he Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 59:9–13 ‘o tataki ‘etau tauhi ‘o e Sāpaté?
- Ko e hā ha ni‘ihi ‘o e ngaahi tāpuaki kuo tala‘ofa mai kiate kinau-tolu ‘oku nau tauhi ‘a e Sāpaté ke mā‘oni‘oní?

‘Ai ke hoko ‘a e ngaahi tefito‘i mo‘oni ko ‘eni na‘e ako‘i ‘e ‘Eletā Sēmisi E. Fausí ko e kongá ‘o e ngaahi me‘a te mou alea‘i hení:

“Ko e hā hono ‘uhinga ‘oku kole mai ai ‘a e ‘Otuá ke tau faka‘apa‘apa‘i ‘a e Sāpaté? ‘Oku ou fakakaukau atu ‘oku ‘i ai hano ‘uhinga lalahi ‘e tolu. Ko e kongá ‘uluakí ‘oku fekau‘aki ia mo e fie ma‘u ko ia ‘a e sinó ke ma‘u ha mālōlō pea mo ha fakafo‘ou. . . .

“Ko e ‘uhinga hono uá, ‘i he‘eku fakakaukau, ‘oku toe mahulu ange hono mahu‘ingá. ‘Oku fekau‘aki ia mo e fie ma‘u ko ia ke fakafo‘ou mo fakamālohia hotau sino fakalaumālié. . . .

“Ko e ‘uhinga hono tolú mahalo ko e ‘uhinga mahu‘inga taha ia ‘i he ngaahi ‘uhingá ni kotoa ‘e tolú. ‘Oku fekau‘aki ia mo e talangofua ko ia ki he ngaahi fekaú, ko ha founa ia ‘o hono fakahaa‘i ‘o ‘etau ‘ofa ki he ‘Otuá. ‘Oku tāpuekina mo‘oni ‘a kinautolu ‘oku ‘ikai ke nau fie ma‘u ha ‘uhinga ke nau talangofua ai ki he ngaahi fekaú makehe mei he ‘uhinga ko ia ko ‘enau ‘ofa ki he Fakamo‘uí” (‘i he Conference Report, ‘Okatopa 1991, 46–47; pe *Ensign*, Nōvema 1991, 35).

- Ko e hā ha ngaahi tāpuaki kuó ke ma‘u tu‘unga ‘i ho‘o tauhi ‘a e Sāpaté ke mā‘oni‘oní?

Kole ange ki he kalasí ke nau fakatukupaa‘i kinautolu ke tauhi ‘a e ngaahi fekau ko ia kuo alea‘i he ‘aho ní: ‘a e anga-ma‘á, vahehongofulú, Lea ‘o e Potó, pea mo hono tauhi ‘o e Sāpaté. Te nau toe mateuteu ange ai ke hū ‘i he temipalé pea ma‘u ‘a e ngaahi tāpuaki lahi ange mei he ‘Eikí.

KO HA TĀPUAKI ‘A E FOUNGA KO IA ‘OKU MA‘U AI ‘A E LEKOMENI TEMIPALÉ

Fakamatala‘i ange, ki mu‘a pea toki lava ke hū ‘a e kāingalotú ki he temipalé, kuo pau ke tomu‘a ‘ilo ‘oku nau taau ke ma‘u ha lekomeni temipale. Hangē ko ia ‘oku fakamatala‘i ‘e he lea ko ‘ení, ‘e lava ‘e he founa ko ia ‘oku ma‘u ai ‘a e lekomeni ko ‘ení ke tāpuekina e mo‘ui ‘a e tokotaha kotoa pē:

“Ko e fatongia ia ‘o e pīsopé ke ne fai ‘a e ngaahi faka‘eke‘eke fekau‘aki mo ‘etau mo‘ui taau fakafo‘ituituí. ‘Oku mātu‘aki mahu‘inga ‘aupito ‘a e ‘initaviu ko ‘ení kiate koe ‘i ho‘o hoko ko e mēmipa ‘o e Siasí, he ko ha taimi ‘ení ke mo vakavakai‘i ai mo ha tamaio‘eiki ‘a e ‘Eikí kuo fakanofó, ‘a ho‘o tu‘unga mo‘uí. Kapau ‘oku ‘i ai ha me‘a ‘oku fehālaaki ‘i ho‘o mo‘uí, ‘e lava leva ke tokoni atu ‘a e pīsopé kiate koe ke ke fakalelei‘i ia. ‘I he founa ko ‘ení, ‘i ho‘o ma‘u fakahinohino

“Oku ou . . .
fakaafe’i atu ‘a e
kāingalotu kotoa pē
‘o e Siasí ke nau
fokotu’u e temipale
‘o e ‘Eikí ke hoko ko
ha faka’ilonga fisi-
fisimu’a ‘o ‘enau
kau ki he Siasí pea
hoko ia ko e feitu’u
fakalangi ke fai ai
‘enau ngaahi fuaka-
va toputapu tahá”
(Palesiteni Hauati
W. Hanitā).

ko ia mei he fakamaau fakalūkufua ‘o ‘Isilelí, ‘e lava ai ke ke fakahā pe ‘okú ke taau mo fe’unga pe ko hano tokoni’i ai koe ke ke fakafe’unga’i koe ke ke hū ki he temipalé, ‘i he finangalo ki ai ‘a e ‘Eikí” (Ko e Teuteu Ke Hū Ki he Temipale Mā’oni’oni, 4).

Fakamatala’i ange ko e pīsopé pe palesiteni fakakoló pea mo e palesiteni fakasiteikí pe fakamisioná pē, ‘okú ne ‘initaviu ‘a e kau fie ma’u lekomeni temipale ke hū fo’ou’u pea mo kinautolu ‘oku nau palani ke mali ‘i he temipalé. ‘E lava ke ‘initaviu ‘e he ongo tokoni ‘i he kau pīsopelikí pea mo e kau palesitenisí fakasiteikí, ‘a kinautolu ko ia ‘oku fie fakafou’ou ‘enau lekomeni temipalé.

‘I he taimi ko ‘ení, tukuange leva ki he pīsopé pe ko e palesiteni fakakoló pe ko ha taha ‘o e ongo tokoni ‘i he kau pīsopelikí, ke fai ‘ene fakamatala fekau’aki mo e lekomeni temipalé. ‘Oku ‘ikai totonu ke ne lau fakahangatonu ‘a e ngaahi fehu’i totonú ki ha kulupu, ka te ne lava ke fokotu’u mai ha ngaahi fakakaukau ‘e lava ke teuteu ki ai ‘a e kalasí ‘o ka ‘initaviu kinautolu ke ma’u ha’anau lekomeni temipale. ‘E lava ke hoko ‘a e ngaahi fakamatala ko ‘ení ko ha fakahinohino:

‘Oku totonu ke ma’u ‘e he kāingalotu ‘oku fie ma’u lekomeni temipalé ha fakamo’oni ki he Tamai Hēvaní mo e ‘Eiki ko Sisū Kalaisí, pea mo e Laumālie Mā’oni’oni. ‘Oku totonu ke nau poupou’i e palōfita ‘a e ‘Eikí, kau Taki Mā’olunga kehé, pea mo honau kau taki fakalotofonua ‘i he Siasí. ‘Oku ‘ikai totonu ke nau poupou’i pe kau mo ha ní’ihi pe taha kuo hē mei he Siasí pe fehangaahangai ‘enau ngaahi akonakí pe ngaahi angafai mo e akonaki ‘o e ongoongolelé.

Ko kinautolu ‘oku fie ma’u lekomeni ‘oku totonu ke nau ma’u ma’u pē ‘a e ngaahi houalotu sākalamēnití, fakataha lakanga fakataula’eikí, pea mo e ngaahi fakataha kehe ‘a e Siasí. ‘Oku totonu ke nau fua tōtōivi honau uiui’i ne foaki ange ‘i he mafai ‘o e lakanga fakataula’eikí. ‘Oku totonu ke nau feinga ke tauhi kotoa ‘a e ngaahi fekau ‘a e ‘Eikí, kau ai ‘a e totongi vahehongofulu kakató, faitotonu ‘i he leá mo e ngāué, pea faka’ehi’ehi mei hono faka’aonga’i ‘o e tií, kofí, kava mālohí, tapaká, mo ha toe me’a fakatu’utāmaki pe fakatupu pōpulá.

‘Oku totonu ke nau mo’ui ma’a mo anga mā’oni’oni pea mo tauhi ‘a e fono ‘a e ‘Eikí ki he anga- ma’á, ‘a ia ‘okú ne ta’ofi ha fa’ahinga fetu’utaki fakaesino mo ha taha kehe mei hono malí, ‘a ia kuo na mali fakalaó. ‘Oku totonu ke nau mo’ui fakatatau mo e ngaahi tefito’i mo’oni ‘o e ongoongolelé ‘i he’enau ngaahi fetu’utaki fakatu’asino mo fakalaumālie mo e kau mēmipa kehe ‘o honau ngaahi fāmilí. ‘Oku ‘ikai totonu ke nau teitei kau ‘i hano ngaohikovia fakalaumālie, fakatu’asino, faka’atamai mo fakaeloto ha ní’ihi.

Kuo pau ke nau fie vete ‘enau ngaahi angahalá pea lí’aki kinautolu. Ko e ngaahi angahala ‘oku toe mamafa angé, ‘o hangē ko e maumau’i e fono ‘o e anga-ma’á, ngaohikovia ‘o ha mēmipa ‘o e fāmilí, kau mo

ha ni'ihi kuo hē mei he mo'oni pe 'i he'enu fa'ahinga lotú, pe ko hano fa'ahinga maumau'i mamafa e lao 'o e fonuá, kuo pau pē ke vete ia ki he pīsopé pe palesiteni fakakoló 'i ha taimi lahi ki mu'a pea toki fakahoko 'a e 'initaviu ke ma'u lekomeni temipalé. Ka veiveiua ha konisēnisi 'o ha taha, 'a ia ko e maama ia 'o Kalaisi kuo foaki ki he kakai fulipē, 'i ha fa'ahinga me'a pe 'oku totonu nai ke ne talanoa ki ai mo e pīsopé pe palesiteni fakakoló, mahalo 'oku totonu ke na talanoa ki ai.

Mahalo na'a fie ma'u ke toki fakangofua mei he pīsopé pe palesiteni fakakoló pea mo e palesiteni fakasiteiki pe misioná 'a kinautolu kuo mali veté, ki mu'a pea toki ma'u ha'anau lekomeni temipale. Kuo pau ke nau tauhi pau ma'u pē ki he ngaahi felotoi 'i he tu'utu'uni 'o e veté, 'o kau ai hono totongi kakato mo totonu 'o e tauhi.

Ko e kāingalotu ko ia 'oku nau fie ma'u ha'anau lekomeni temipalé, kuo pau ke 'initaviu kinautolu 'e ha taha 'o e kau palesitenisi fakasiteiki pe palesiteni fakamisioná, hili ia hano 'initaviu kinautolu 'e ha taha 'o e kau pīsopeliki pe ko e palesiteni fakakoló. 'E fakafehu'i 'e ha ni'ihi pe ko e hā 'oku fie ma'u ai 'eni. Ka 'i he'etau fie ma'u lekomeni temipalé, ko 'etau fie ma'u ia ha ngofua mei he 'Eiki ke tau hū ki he temipalé. Ko hotau monū ia ke tau fakamo'oni'i ai 'i he 'ao 'o ha ongo fakamo'oni 'e toko ua 'a ia ko e ongo tamaio'eiki kuo fakamafai'i 'e he 'Eiki, 'oku tau taau. Ko hatau tāpuaki ia ke tau fakamo'oni'i 'i he 'ao 'o e kau tamaio'eiki 'a e 'Eiki, 'a 'etau taau ke hū ki he temipale mā'oni'oni.

FAKA'OSÍ

Toe vakai'i 'a e lea ko 'eni 'a Palesiteni Hauati W. Hanitaá, ke fakamamafa'i ai hono mahu'inga 'o 'etau taau ke hū ki he temipalé pea mo ma'u ma'u pē ha lekomeni temipale 'oku kei 'aongá:

“Oku ou fakaafe'i atu 'a e kāingalotu kotoa pē 'o e Siasí ke nau fokotu'u 'a e temipale 'o e 'Eiki ke hoko ko e faka'ilonga fisifisimu'a ia 'o 'enu kau ki he Siasí pea hoko ia ko e feitu'u fakalangí ke fai ai 'enu ngaahi fuakava toputapu tahá. Ko e holi taupotu taha ia 'o hoku lotó, ke mo'ui taau 'a e mēmipa lalahi kotoa pē 'o e Siasí ke ma'u—pea 'i ai ma'u pē—ha'ane lekomeni temipale 'oku kei 'aongá, neongo kapau 'oku 'ikai ha temipale 'e ofi atu ke ne 'alu mo toutou hū ki ai.” (Hā 'i he Jay M. Todd, “Palesiteni Hauati W. Hanitā,” *Tūhulu*, Sepitema 1994, 2).

Fakamo'oni'i ha ngaahi tāpuaki kuo hoko kiate koe 'i ho'o mo'ui taau ke hū ki he temipalé.

Fakaafe'i ha taha ke ne fai 'a e lotu tukú.

‘OKU ‘OMAI ‘E HE NGĀUE FAKATEMIPALÉ HA NGAahi TĀPUAKI MA‘ONGO‘ONGA KI HE‘ETAU MO‘UÍ

“Pea ‘oku mau kole
kiate koe, ‘e Tamai
Mā‘oni‘oni, ke ‘alu
atu ‘a ho‘o kau
tamaio‘eikí mei
he falé ni, kuo
fakamahafu ‘a
kinautolu ‘aki ho
mālohí, pea ke ‘i-
ate kinautolu ‘a ho
huafá, pea ke
takatakai ‘iate
kinautolu ‘a ho
nāunaú”
(T&F 109:22).

TAUMU‘Á

Ke tokoni ke mahino ki he mēmipa kotoa ‘o e kalasí, ko kinautolu ‘oku hū ki he temipalé ‘oku nau tāú, te nau ma‘u ha ngaahi tāpuaki ma‘ongo‘onga mei he ‘Eikí.

TEUTEÚ

1. Toe vakai‘i fakalelei ‘a e ngaahi potu folofola ‘oku faka‘aonga‘i ‘i he lēsoni ko ‘ení, koe‘uhi ke ke mateuteu ki hano tataki ‘a e fepōtala-noa‘aki ‘e fai ‘e he kalasí ki aí.
2. Mahalo te ke fie teuteu ke hiva‘i ‘e he kalasí ha himi fekau‘aki mo e ngāue fakatemipalé, pe ko e natula ta‘e ngata ko ia ‘o e mo‘oní, ‘o hangē ko e “Ko e Faitotonú ‘o Faka-‘Otuá” (*Ngaahi Himí*, fika 169).
3. Kapau ‘oku lava ke ma‘u atu ‘a e fo‘i vitiō ko ia ko e *Family Home Evening Video supplement (International)* (5x736), mahalo na‘á ke fie hulu‘i ‘a e “Temples Are for Eternal Covenants,” ‘a ia ko ha ki‘i kongā ia ‘oku miniti ‘e ono.

FAKAHOKO ‘O E LĒSONÍ

Fakaafe‘i ha taha ke ne fai ‘a e fua lotú.

‘Eke ange ki he kau akó pe ‘oku ‘i ai ha‘anau fehu‘i. Tuku ange ha taimi fe‘unga ke tali kātoa ai ‘a e ngaahi fehu‘i ‘o fakatatau mo ho‘o lelei tahá pea fakatatau mo e fakahinohino ‘a e laumālie ‘o e ‘Eikí. Manatu‘i ‘oku ‘i ai ‘a e ngaahi kongā ‘o e ngāue fakatemipalé ‘oku ‘ikai totonu ke fai hano alea‘i ‘i ha feitu‘u kehe mei he temipalé.

NA‘E ‘I AI MA‘U PĒ ‘A E NGĀUE FAKATEMIPALÉ, TALU MEI HE KUONGA MU‘Á

‘E lava ke mou kamata ‘aki hano hiva‘i fakataha ‘a e himi ko ia fekau‘aki mo e ngāue fakatemipalé pe ko e natula ta‘e ngata ko ia ‘o e mo‘oní.

Fakamatala‘i ange na‘e fekau‘i ma‘u pē ‘e he ‘Eikí ‘a Hono kakaí ke nau langa ha ngaahi temipale. Kuó Ne ‘osi fakahā ‘a e ngāue ke fakahoko ‘i he ngaahi temipalé.

- Ko e hā ‘a e ngaahi temipale pe tāpanekale ‘oku hā ‘i he folofolá?

Fakaafe‘i ‘a e kalasí ke nau kumi ‘i he fakahinohino ki he Tohi Tapú, ke nau ma‘u ai ha ngaahi fakamo‘oni fekau‘aki mo e ngaahi temipalé mo e ngaahi tāpanekalé. ‘E sai pē ke ke hiki e ngaahi tali ‘a e kalasí ‘i he palakipoé. Te mou lava foki ke vakai‘i fakataha mo e kalasí ‘a e ngaahi potu folofola ko ‘ení:

Fale Fehikitaki ‘o Mōsesé: ‘Ekesōtosi 40:1–2, 34–38

Temipale ‘o Solomoné: 2 Fakamatala Me‘a Hokohoko 3:1–2; 5:1

Temipale ‘o Hēlotá: Mātiu 21:12–15

Ngaahi Temipale ‘o e Kau Nīfai: 2 Nīfai 5:16; Mōsaia 1:18; 3 Nīfai 11:1

Fakamatala‘i ange ne tu‘unga ‘i he hē mei he mo‘oní, ‘a e faifai pea mole atu mei he ngaahi temipale kotoa ko ‘ení ‘a honau taumu‘a totonú pea a‘u pē ki honau faka‘auha. Kuo ‘osi fakafoki kakato mai ‘a e ngāue faka-temipalé ‘i hotau ngaahi ‘ahó ni, ‘i he Palōfita ko Siosefa Sāmitá, pea ‘omi ai mo ha ngaahi tāpuaki ma‘ongo‘onga ki he‘etau mo‘uí.

Na‘e pehē ‘e ‘Eletā Pulusi R. Makongikī: “Ko hono fokotu‘u mo faka-‘aonga‘i fakalaumālie ko ia ‘o e temipalé, ko e taha ia ‘o e ngaahi fakamo‘oni ma‘ongo‘onga ki hono faka-‘otua e ngāue ‘a e ‘Eikí. . . . Ko e ngaahi feitu‘u ko ia ‘oku ‘i ai ha temipalé, pea nofo‘ia ‘e he laumālie ‘o e fakahaá ‘a kinautolu ‘oku nau tokanga‘i mo ngāue aí, ‘oku ma‘u foki ai mo e kakai ‘a e ‘Eikí; ka ‘ikai ma‘u ai e ongo me‘á ni, ‘oku ‘ikai ma‘u foki ai mo e Siasí, pule‘angá pea mo e mo‘oni ‘o e langí” (*Mormon Doctrine*, 2nd ed. [1996], 781).

‘OKU TALA‘OFA ‘AKI HA NGAahi TĀPUAKI MA‘ONGO‘ONGA KIA KINAUTOLU ‘OKU NAU TAAU ‘I HE‘ENAU HŪ KI HE TEMIPALÉ.

Ko e temipalé, pe ko e fale ‘o e ‘Eikí, ko e feitu‘u ia ‘oku tau ō ki ai, ‘o teuteu ai ki he hakeaki‘i ‘i he nāunau fakasilesitalé. ‘Oku tau ako lahi ange ‘i ai ‘o fekau‘aki mo e Tamai Hēvaní pea mo Sīsū Kalaisi. ‘Oku tau fai ai ha ngaahi fuakava mo Kinaua, pea ‘okú Na tala‘ofa mai ai ha ngaahi tāpuaki faka‘ofo‘ofa kiate kinautolu.

Kuo fakamatala‘i mai ‘e he ‘Eikí ‘i he Tokāteline mo e Ngaahi Fuakavá, ha ní‘ihi ‘o e ngaahi tāpuaki ‘oku ma‘u ‘e kinautolu ‘oku ō ki he temipalé pea mo mo‘ui taau mo ‘enau ngaahi fuakava ne nau fakahoko aí. ‘Oku fakamatala‘i ha ní‘ihi ‘o e ngaahi tāpuaki ko ‘ení ‘i he vahe 109, ‘a ia ko e lotu fakatapui na‘e fakahoko ‘i hono fakatapui ‘o e Temipale Ketilaní. Ko e lea ‘o e lotu ko ‘ení na‘e foaki ia kia Siosefa Sāmitá ‘i he fakahā.

Na‘e pehē ‘e Palesiteni Hauati W. Hanitā ko e lotu ko ‘ení “‘e hokohoko pē hono tali fakafo‘ituitui mai kiate kinautolú, pea ki hotau ngaahi fāmílí, pea mo fakalūkufua ki he kakai, tu‘unga ‘i he mālohi ‘o e lakanga fakataula‘eiki kuo foaki mai ‘e he ‘Eikí kiate kinautolu ke tau

ngāue‘aki ‘i Hono ngaahi tempale mā‘oni‘oní” (“Ko e Faka‘ilonga Ma‘ongo‘onga ‘o ‘Etau Mēmipa he Siasí,” *Tūhulu* ‘o ‘Okatopa 1995, 4).

Na‘e toki lau leva ‘e Palesiteni Hanitā ha ngaahi veesi mei he vahe 109. Kole ki he kalasí ke nau lau ‘a e ngaahi veesi ko ‘ení: Tokāteline mo e Ngaahi Fuakavá 109:10–12, 22–23, 59, 67, 72, 75. Kole ange ke nau kumi ‘a e ngaahi tāpuaki na‘e folofola mai ‘aki ‘e he ‘Eikí.

‘I he ‘osi hono laú, kole ange ki he kalasí ke nau hiki ‘a e ngaahi tāpuaki ne nau ‘iló. Hiki ‘enau ngaahi talí ‘i he palakipoé. Mahalo na‘a kau ‘i he ngaahi talí ‘a e ngaahi tāpuaki ko ‘ení:

1. Ko e nāunau ‘o e ‘Eikí ‘e ‘i Hono kakai.
2. ‘E ‘alu atu ‘a e kau tamaio‘eiki ‘a e ‘Eikí mei he tempalé kuo ‘iate kinautolu ‘a e mālohi ‘o e ‘Eikí, mo Hono huafá, mo hono nāunaú, pea ‘e tokanga‘i kinautolu ‘e he kau ‘āngeló.
3. ‘E ‘oatu ‘e he kau tamaio‘eiki ‘a e ‘Eikí ‘a e mo‘oni ‘o e ongoongoleleí mei he tempalé, ki he ngaahi ngata‘anga ‘o māmaní.
4. ‘E fokotu‘u ha ngaahi siteiki koe‘uhi ke lava ‘o tānaki fakataha ki ai ‘a e kakai ‘o e ‘Eikí.
5. ‘E ‘ilo ki he mo‘oní ‘a e kakai ‘Isileli ne fakamoveteveté, pea nau fiefia.
6. ‘E manatu‘i ‘i he ‘ao ‘o e ‘Eikí ‘a e ngaahi fāmili ‘o e Kāingalotú pea mo honau kau mahakí mo e faingata‘a‘iá.
7. ‘E fakafonu ‘a māmani kotoa pē ‘e he pule‘anga ‘o e ‘Eikí.
8. ‘E ‘ohake ‘i ha ‘aho ‘a e kau tamaio‘eiki ‘a e ‘Eikí ke fakafetaulaki ki he ‘Eikí pea te nau ‘i ai mo Ia ‘o ta‘e ngata.

• Ko e hā ha‘amou ongo‘i ‘i ho‘omou fakakaukau ki he ngaahi tāpuaki faka‘ofu‘ofa ko ‘eni na‘e tala‘ofa kiate kinautolu ‘e hū ki he tempalé ‘oku nau taau mo tauhi ‘enau ngaahi fuakavá?

Na‘e pehē ‘e Palesiteni Hauati W. Hanitā: “Kuo ‘i ai nai ha toe kakai ‘oku ‘i ai hanau ngaahi tala‘ofa faka‘ofu‘ofa pehē! ‘Oku ‘ikai ha ofo ‘i he finangalo ‘a e ‘Eikí ke fakataumu‘a ange ‘a Hono kau muimuí ki He‘ene sīpingá pea mo Hono ngaahi tempalé” (*Ensign*, ‘Okatopa 1994, 5).

Na‘e toe fai foki ‘e he ‘Eikí ha ngaahi tala‘ofa fekau‘aki mo e tempalé ‘i he Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 97. Kole ange ke lau ‘e he kalasí ‘a e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 97:15–21.

• Ko e hā ‘oku fakahinohino ‘e he veesi 15–17 kuo pau ke fai ‘e he kakai ‘o e ‘Eikí ke nau fe‘unga ai ke ma‘u ‘a e ngaahi tāpuaki ‘a e ‘Eikí ‘i Hono ngaahi tempalé? (Ke loto ma‘a pea ‘oua na‘a tuku ha me‘a ‘uli ke hū ki he ngaahi tempalé.)

“Io, pea ‘e ‘i ai mo hoku lotolotonga, he te u hū ki ai [‘i hoku falé], pea ko e kakai loto ma‘a kotoa pē ‘e hū ki aí, te nau mamata ki he ‘Otuá”
(T&F 97:16).

Fakamatala‘i ange ko kinautolu ko ē ‘oku loto ma‘á ‘oku ui kinautolu ko Saione. ‘Oku fakahinohino ‘e he veesi 15–21, te tau lava ‘o tokoni ke langa ‘a Saione ‘o ka tau ka hū ‘oku tau taau ki he temipalé mo fāifeinga ke tau loto ma‘a pea ‘oua na‘a ‘uli‘i ‘e he koví.

- Ko e hā ‘a e ngaahi tāpuaki ‘oku tala‘ofa ‘i he veesi ko ‘ení ki he kakai ‘e taau ke ui ko Saioné?

Fakamatala‘i ange na‘e ‘i ai ha kolo ‘i he kuonga mu‘á na‘e ui ko Saione. Ko e koló ni na‘e langa ia ‘e he palōfita ko ‘Īnoké pea mo hono kakai. Na‘e ‘ave ki he langí koe‘uhí ko e mā‘oni‘oni ‘a hono kakai (vakai, T&F 38:4; Mōsese 7:18–21, 69).

‘E toe ‘i ai foki ha Saione ‘i he ngaahi ‘aho kimuí ni. ‘Oku hā ‘i he tefito ‘o e tui hono hongofulú, ‘oku tala‘ofa ai ‘a e ‘Eikí ‘e fokotu‘u ha kolo ‘e ui ko Saione ‘i he konitinēniti ko ‘Ameliká. Kole ange ke lau ‘e he kalasí ‘a e tefito ko ‘ení ‘o e tuí. Fakamatala‘i ange ko e fa‘ahinga ko ia ‘o ‘Isileli na‘e fakamoveteveté ‘e tānaki kinautolu ki he kolo ma‘ongo‘onga ko ‘ení (vakai, T&F 103:11–13).

Kuo akonekina ‘a e kāingalotu ‘o e Siasí ‘i he ‘ahó ni ke nau taau ke hū ki he temipale mā‘oni‘oní pea langa ‘a Saione ‘i he feitu‘u pē ‘oku nau nofo ai ‘i he māmaní. ‘Oku totonu ke tau ngaohi hotau ‘apí ke hangē pē ko ha ngaahi temipalé—ko ha feitu‘u ‘o e ma‘a, ‘ofa , pea mo ma‘u ai ha ngaahi fakahā fakafo‘ituitui.

- Ko e hā te tau lava ‘o fai ke tau hoko ‘o loto-ma‘a lahi ange ai?
- Ko e hā ha ngaahi founa ‘oku fa‘a fai ‘e he māmaní ke faingata‘a ai mo ‘ikai tolonga ‘etau loto ma‘á?
- Ko e hā ha ngaahi founa te ke tokoni ai ki ho fāmilí, koló, pe uōtí, ke nau hoko ‘o loto ma‘a?

Fakamatala‘i ange ko kinautolu ko ē ‘oku nau fakahoko mo tauhi ‘enau ngaahi fuakava fakatemipalé mo fāifeinga ‘i he‘enau mo‘ui kotoa ke nau loto ma‘á, ko kinautolu ia te nau lava ‘o tokoni ke langa ‘a Saioné.

FAKA‘OSÍ

Fakamo‘oni‘i ange ko kinautolu ko ē ‘oku nau hū ki he temipalé ‘oku nau tāú, te nau ma‘u ha ngaahi tāpuaki ma‘ongo‘onga mei he ‘Eikí, ‘o kau ai ‘a e ngaahi tāpuaki ‘o e hoko ko e kakai ‘o Saioné. Kuo pau ke tau fai hotau tūkuingatá ke tau hoko ai ‘o taau mo e ngaahi tāpuaki ko ‘ení mo tau hoko foki ‘o loto-ma‘a.

‘E lava ke ke hulu‘i he taimí ni ‘a e fo‘i filimi vitiō ko e “Temples Are for Eternal Covenants.”

Fakaafe‘i ha taha ke ne fai ‘a e lotu tukú.

KO HONO MA'U 'O E NGAahi OUau MO E NGAahi FUAKAVA 'O E TEMIPALÉ

“Pea ‘oku ‘ikai ke fakahā ‘a e mālohi ‘o e anga faka-‘Otuá ki he fa‘a-hinga ‘o e tangatá ‘i he kakanó ta‘e ‘i ai ‘a hono ngaahi ouau mo e mafai ‘o e lakanga taula‘eiki” (T&F 84:21).

TAUMU‘Á

Ke tokoni ke mahino ki he kalasí ‘a hono mahu‘inga ‘o e ngaahi ouau mo e ngaahi fuakava ‘o e temipalé.

TEUTEÚ

1. Kapau ‘oku ma‘u ‘i homou feitu‘ú, ‘e lava ke hulu‘i heni ‘a e filimi vitiō ko e *Together Forever* (53411). Ko e kongá ko ‘ení ‘e meimei lele ia ‘i ha miniti ‘e 27.
2. Mateuteu ke hiva‘i mo e kalasí ‘a e “Fakatapu‘i Au” (*Ngaahi Himí*, fika 64).

FAKAHOKO ‘O E LĒSONÍ

Fakaafe‘i ha taha ke ne fai ‘a e fua lotú.

‘Eke ange ki he kau akó pe ‘oku ‘i ai ha‘anau ngaahi fehu‘i. Tuku ha taimi fe‘unga ke tali kātoa ai ‘a e ngaahi fehu‘i ‘o fakatatau mo ho‘o lelei tahá pea fakatatau mo e fakahinohino ‘a e Laumālie ‘o e ‘Eiki. Manatu‘i ‘oku ‘i ai ‘a e ngaahi kongá ‘o e ngāue fakatemipalé ‘oku ‘ikai totonu ke fai hano alea‘i ‘i ha toe feitu‘u kehe mei he temipalé.

‘OKU TAU MA‘U ‘I HE LOTO TEMIPALÉ HA NGAahi OUau MO FAKAHOKO AI HA NGAahi FUAKAVA

Fakamatala‘i ange ‘oku tau ma‘u ‘i he loto temipalé ‘a e ngaahi ouau ‘e lava ai ke tau toe foki ki he ‘ao ‘o e ‘Otuá. ‘Oku tau fai foki ai ha ngaahi fuakava ke mo‘ui‘aki ‘a e ngaahi fono ‘o e ongoongolelei. ‘E ‘oatu ‘e he ngaahi nāunau ‘oku hoko haké ha fakamatala fakalūkufua fekau‘aki mo e ngaahi ouaú pea mo e ngaahi fuakavá, kae tautautefito ki he ngaahi ouau mo e ngaahi fuakava ‘o e temipalé.

Ngaahi Ouaú

Fakamatala‘i ange ko e ouaú ko ha ngāue toputapu ia ‘oku ‘i ai hono ‘uhinga mo hono ‘aonga fakalaumālie.

Kole ki he kalasí ke nau tala atu ha ngaahi ouau ‘i he Siasí. (Mahalo te nau fakakau atu ai hono tāpuaki‘i mo fakahingoa ‘o e pēpeé, papitaisó, foaki ‘o e Laumālie Mā‘oni‘oní, sākalamēnití, fakanofa ki he lakanga fakataula‘eiki pea mo e ngaahi ouau ‘o e temipalé.)

Fakamatala'i ange ko e ngaahi ouau ko ē 'oku fakahoko 'aki 'a e mālohi 'o e lakanga fakataula'eikí, 'oku 'aonga ia ki hotau hakeaki'í. 'Oku tu'unga 'i he ngaahi ouau ko 'ení 'a 'etau ma'u 'a e mālohi 'o e 'Otuá 'i he'etau mo'uí.

Kole ki he kalasí ke nau lau 'a e Tokäteline mo e Ngaahi Fuakava 84:19–21.

- Ko e hā ha me'a 'e 'aonga ke fakahā atu ai 'iate kitautolu 'a e mālohi 'o e 'ulungāanga faka- 'Otuá? (Ko e ngaahi ouau 'o e Lakanga Taula'eiki Faka-Melekisētekí. Ko e "lakanga fakataula'eiki lahi ange" 'oku hā 'i he veesi ko 'ení ko e Lakanga Taula'eiki Faka-Melekisētekí ia.)

"Oku tau fuakava ke foaki kotoa 'a ia 'oku tau ma'ú 'i he taimi mo e pa'anga mo e talēniti—mo ia kotoa 'oku tau ma'ú—ma'á e lelei 'o e pule'anga 'o e 'Otuá 'i he mā-maní" (Ko e Teuteu Ke Hū ki he Temipale Mā'oni'oní, 41).

'Ai ke huke hake 'e he kalasí ki he peesi 36 ko ia 'o e *Ko e Teuteu Ke Hū ki he Temipale Mā'oni'oní*. Kole ange ki ha mēmipa 'o e kalasí ke ne lau le'o-lahi 'a e lea ko 'ení:

"Ko e hā hono mahu'inga 'o e ngaahi ouaú kiate kitautolu kāingalotu 'o e Siasí?

"E lava nai ke ke fiefia, 'e lava nai ke ke huhu'í pē koe mo hakeaki'í koe, ta'e kau ai 'a e ngaahi ouaú ni? Ko e tali ki aí: 'Oku 'ikai ke ngata pē 'i he totonu ke tau ma'ú 'a e ngaahi ouaú ka 'oku tau fu'u fie ma'u kinautolu, 'o tau fie ma'ú lahi ange ia 'i hano toki fale'í pē kitautolu ke tau ma'ú ia pe ke tau toki loto ke fai ia. 'Oku nau mātu'aki mahu'inga 'aupito kiate kitautolu taki taha."

Ngaahi Fuakavá

Fakamamafa'i ange ko e fuakavá ko ha aleapau toputapu ia 'i he vaha'a 'o e 'Otuá pea mo ha tokotaha pe falukunga kakai. 'Oku hanga 'e he 'Otuá 'o fokotu'u 'a e ngaahi fokotu'utu'u pau ki ai, pea 'okú Ne tala'ofa te Ne tāpuaki'í kitautolu 'i he'etau talangofua ki he ngaahi me'a ko iá. Ko e taimi 'oku tau fili ai ke 'oua na'a tau tauhi 'a e ngaahi fuakavá, 'oku 'ikai lava ke tau ma'ú 'a e ngaahi tāpuakí, pea 'i he taimi 'e ni'ihí 'oku tau fua 'a e mamahi 'o ha tautea koe'uhí ko 'etau talangata'á. 'Oku 'alu fakataha ma'ú pē 'a e ngaahi ouau fakamo'ui 'o e lakanga fakataula'eikí pea mo e ngaahi fuakavá.

- Ko e hā ha ngaahi fuakava kuo mou fai mo e 'Eikí 'o a'u mai ki he tu'unga ko 'ení 'i ho'omou mo'uí? (Mahalo na'a fakakau mai he tali 'a e kalasí 'a e fuakava 'o e papitaisó, 'a ia 'oku fakafou 'i he taimi kotoa pē 'oku tau ma'ú ai 'a e sākalamēniti.)
- Ko e hā e ngaahi fuakava 'oku tau fai 'i he'etau papitaisó? (vakai, Mōsaia 18:8–10; T&F 20:37.)

Fakamamafa'i ange ko e taimi ko ē 'oku tau fai ai ha ngaahi fuakava mo e 'Otuá, 'oku tau fakahā ai 'a 'etau fie tauhi ki he 'Otuá pea mo 'etau loto ke talangofua ki ha me'a pē 'e fie ma'ú meiate kitautolu. Ko hono olá, 'oku tala'ofa mai ai 'e he 'Otuá ha ngaahi tāpuaki

faka'ofa'ofa lahi. Kuo pau ke tau fakahoko mo tauhi 'a e ngaahi fua-kavá ka tau lava 'o fakalalakaka atu ki he mo'ui ta'engatá.

Ngaahi Ouau mo e Ngaahi Fuakava 'o e Temipalé

Fakamatala'i ange ko e ngaahi ouau fakatemipalé 'oku kau ai 'a e 'enitaumení mo e fakama'ú (mali temipale mo e fakama'ú 'o e fānaú ki he mātu'á) 'o tatau ai pē 'a e kakai mo'uí mo e kakai pekiá. 'Oku fakahoko foki 'a e ouau 'o e papitaiso ki he maté 'i he ngaahi temipalé, 'o hangē ko e ngaahi ouau kehe 'o e lakanga fakataula'eikí. 'Oku tau fakahoko 'i he ngaahi ouau fakatemipalé ha ngaahi fuakava molu-malu ke foaki 'etau mo'uí ki he 'Otuá pea ke tokoni ki hono langa 'o Hono pule'angá 'i he māmaní.

Na'e pehē 'e 'Eletā Sēmisi E. Talamesi fekau'aki mo e ngaahi fuakava 'oku tau fai 'i he 'enitaumení:

“Oku fakasino mai 'e he ngaahi ouau 'o e 'enitaumení ha fa'ahinga fatongia pau ki he toko taha ko iá, 'o hangē ko e fuakava mo e fakapapau ke tauhi kakato 'a e fono 'o e mā'oni'oni mo e anga- ma'á, ke fie foaki, anga-'ofa, fa'a kātaki mo haohaoa; ke lī'oa fakatou'osi 'a e talēnití mo e koloá ki hono fakamafola 'o e mo'oni pea mo hono langa hake 'o e fānau 'a e tangatá; ke ngāue lī'oa 'i hono taukave'i 'o e mo'oni; pea feinga 'i he tafa'aki kotoa pē ke tokoni 'i he fu'u teuteu lahi ko ia ke maau 'a e māmaní ke tali hono Tu'í—ko e 'Eiki ko Sīsū Kalaisí. 'I hono fakahoko 'o e fuakava kotoa pē mo tali hono tufakangá, 'oku tuku mai leva ha tāpuaki kuo 'osi tala'ofa, 'o makatu'unga 'i hono tauhi totonu 'o e fuakava ko iá” (*Ko e Fale 'o e 'Eikí*, rev. ed. [1976], 84).

'E lava ke mou vakai'i 'a e ngaahi fuakava ne toki alea'í 'aki hano hiki kinautolu 'i he palakipoé. Fakamamafa'i ange 'oku tau fai ha fuakava ke tau mā'oni'oni mo haohaoa, pea 'oku tau fai foki mo ha fuakava ke foaki kotoa 'a ia 'oku tau ma'ú ki hono langa e pule'anga 'o e 'Eikí. Lau ange 'a e lea ko 'ení:

“Ko ha kakai fuakava kitautolu. 'Oku tau fuakava te tau foaki 'a e ngaahi me'a 'oku tau ma'ú 'i he taimi mo e pa'anga mo e talēniti—'a 'etau mo'uí pea mo e ngaahi me'a kotoa 'oku tau ma'ú—ke 'aonga ki he pule'anga 'o e 'Otuá 'i he māmaní” (*Ko e Teuteu Ke Hū Ki he Temipale Mā'oni'oni*, 41).

- 'E founga fēfē ha'atau lava ke foaki “'a 'etau mo'uí kotoa mo ia 'oku tau ma'ú ” ki he pule'anga 'o e 'Otuá?
- Ko e hā 'okú ne fa'a fakafaingata'a'ia'i 'a e kāingalotú ke 'oua te nau foaki kotoa e me'a 'oku nau ma'ú ki he pule'anga 'o e 'Eikí?

Mahalo te ke fie fakamo'oni'i ange heni ha ngaahi tāpuaki kuo hoko ki ho'o mo'uí, tu'unga 'i ho'o fakahoko mo tauhi e ngaahi fuakava 'o

e temipalé. Pea 'e lava pē ke ke fakaafe'i ha taha kuo 'osi hū he temipalé ke ne fai ha'ane fakamo'oni.

KUO PAU KE TAU TAUHI FAIVELNGA KI HE NGAHI FUAKAVA 'OKU TAU FAI 'I HE TEMIPALÉ

Fakamatala'i ange na'e folofola 'a e 'Eikí 'o pehē, "He ko ia ia kuo tuku ki ai 'a e me'a lahi, 'e 'amanaki [ha me'a] lahi [meiate] ia" (Luke 12:48).

- 'Okú ke pehē 'oku kaunga fēfē 'a e veesi ko 'ení ki he ngaahi fuakava 'oku tau fai 'i he temipalé?

Fakamatala'i ange kuo 'omi 'e he 'Eikí ha ngaahi ouau mo ha ngaahi fuakava fakatemipale, ke mahino ki He'ene fānaú 'a e taumu'a 'o e mo'ui ko 'ení, pea mo mateuteu ki he ngaahi faingamālie nāunau'ia 'o e mo'ui ta'engatá. Pea 'i he'etau ma'u 'a e ngaahi tāpuakí ni, 'oku tau ha'isia ai ke tau mo'ui taau 'o fakatatau mo e 'ilo lahi ange 'oku tau ma'ú pea mo hotau ngaahi faingamālié. Fakamahino'i ange kuo pau ke tau tauhi faivelnga ki he'etau ngaahi fuakava ne fakahoko 'i he temipalé.

- Ko e hā 'oku mahu'inga ai ke tauhi faivelnga ki he ngaahi fuakava 'oku tau fai 'i he temipalé?

Kole ki he kalasí ke nau lau 'a e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 82:10.

Na'e pehē 'e Palesiteni Siosefa Filitingi Sāmita: "'Oku ou pehē kiate ki-moutolu he 'ikai ha'isia 'a e 'Eikí, kae 'oua kuo mou tauhi 'a e fuakavá. 'Oku 'ikai 'aupito ke maumau'i 'e he 'Eikí 'a 'Ene fuakavá. Ko 'Ene fai pē ha fuakava mo ha taha 'iate kitautolu, he 'ikai ke Ne maumau'i ia. Kapau 'e maumau'i, ko kitautolu pē 'oku tau fa'a maumau'i. Ka 'i hono maumau'i, 'oku 'ikai ha'ane toe ha'isia ke foaki mai ha tāpuaki, pea he 'ikai ai ke tau ma'u ia" (*Doctrines of Salvation*, comp. Bruce R. McConkie, voliume 'e 3 [1954–56], 2:256–57).

"Ko au, ko e 'Eikí, 'oku ou ha'isia ke fai, 'o ka mou ka fai 'a e me'a 'oku ou lea'akí; ka 'o ka 'ikai te mou fai 'a ia 'oku ou lea'akí, 'oku 'ikai hamou tala'ofa" (T&F 82:10).

'E 'OMI 'E HE TAUHI FAIVELNGA KI HE'ETAU NGAHI FUAKAVÁ HA NONGA MO HA ONGO'I MALU

Fakamatala'i ange ko e temipalé ko ha feitu'u ia 'o e nonga mo e malu'anga 'i he maama faingata'á ni. Pea 'i he'etau ō ma'u pē ki he temipalé mo tauhi faivelnga 'a 'etau ngaahi fuakavá, te tau ma'u ai ha nonga , malu, pea mo ha fakahinohino ki he'etau mo'uí.

Na'e pehē 'e 'Eletā Niila A. Mekisuele, "Kapau te tau tauhi 'etau ngaahi fuakavá, 'e hanga 'e he ngaahi fuakavá 'o tauhi kitautolu ke tau malu fakalaumālie" ('i he Tūhulu 'o Siulai 1987, 87).

- Ko e hā ha ngaahi founa kuo malu'i fakalaumālie ai koe 'e he ngaahi fuakava kuó ke fai?

Fakamahino'i ange 'oku tau fuakava 'i he temipalé ke mo'ui taau ke tau foki hake ki he 'ao 'o e Tamai Hēvaní pea mo Sīsū Kalaisí. Mahalo te tau fifili 'i ha taimi 'e ní'ihí, he lolotonga 'o 'etau fekuki mo e ngaahi faingata'a faka'ahó, pe 'e lava nai 'o hoko ha fa'ahinga mo'ui pehē.

Kole ki he kalasí ke nau lau 'a e 1 Nifai 17:3, 13.

- Ko e hā 'oku ako'i 'e he ngaahi potu folofolá ni fekau'aki mo e founa 'e tokoni'i ai kitautolu 'e he 'Eikí 'i he'etau fāifeinga ke foki hake kiate Iá? Kuo anga fēfē hano fakahoko e ngaahi potu folofolá ni 'i ho'o mo'uí?

Na'e pehē 'e 'Eletā Poiti K. Peekā: "I ho'o ha'u ki he temipalé 'o ma'u ho 'enitaumení, peá ke tū'ulutui 'i he 'ōlitá 'o fakama'u ai koé, te ke hoko atu pē 'i ho'o tō'onga mo'ui mahení, ko ha tangata tatau —'o ke fepaki mo e 'ahi'ahí, fehālaaki pea fakatomala, toe fehālaaki pea fakatomala, ka ke fakapapau pē te ke tauhi ho'o ngaahi fuakavá. . . . 'E hoko mai ha 'aho 'a ia te ke ma'u ai 'a hono tāpuakí: 'Mālō, ko e tamaio'eiki lelei mo anga-tonu koe: kuo ke faitotonu 'i ha ngaahi me'a sí'i, te u fakanofu koe ke ke pule ki ha [ngaahi] me'a lahi; hū koe ki he fiefia'anga 'o ho'o 'Eikí' (Mātiu 25:21)" (*Let Not Your Heart Be Troubled* [1991], 257).

Na'e fakaafe'i kitautolu 'e Palesiteni Hauati W. Hanitā ke tau 'alu ma'u pē ki he temipalé "koe'uhí ko e tāpuaki fakafo'ituitui 'o e mōihū 'i he temipalé, pea koe'uhí ko e fakamā'oni'oni'i mo e malu 'oku ma'u 'i loto 'i he temipalé. Ko e temipalé ko ha feitu'u 'o e faka'ofu'ofa, ko ha feitu'u 'o e fakahā, ko ha feitu'u 'o e nonga. Ko e fale ia 'o e 'Eikí. 'Oku mā'oni'oni ia ki he 'Eikí. Pea 'oku totonu ke mā'oni'oni ia kiate kitautolu" (quoted in Jay M. Todd, "President Howard W. Hunter," *Ensign*, July 1994, 5).

FAKA'OSÍ

Kole ki he kalasí ke nau fakahā 'a e ongo 'oku nau ma'u fekau'aki mo e ngaahi tāpuaki 'oku nau ma'u 'i he ngaahi ouau pea mo e ngaahi fuakava fakatemipale 'oku nau fai mo e Tamai Hēvaní.

Kapau 'oku lava ke ma'u 'a e filimi vitiō ko e *Together Forever* pea kapau 'e 'i ai ha taimi fe'unga mahalo te ke fie hulu'i 'a e fo'i filimí.

'E lava pē ke 'ai ke hiva'i 'e he kalasí 'a e "Fakatapu'i Aú." Fai ha'o fakamo'oni fekau'aki mo e ngaahi tāpuaki 'o hono ma'u 'o e ngaahi ouau fakatemipalé pea mo e monū ko ia ke fai ha fuakava mo e Tamai Hēvaní.

Fakaafe'i ha taha ke ne fai 'a e lotu tukú.

KO E AKO MEI HE 'EIKÍ 'I HE NGAAHI FOUNGA FAKATAIPÉ

*“Te u foaki ki he fānau ‘a e tangatá ‘a e ‘otu lea ki he ‘otu lea, ‘a e fekau ki he fekau, ko e si‘i ‘i heni pea si‘i ‘i hena, pea ‘oku monū‘ia ‘a kinautolu ‘oku tokanga ki he‘eku ngaahi fekaú”
(2 Nīfai 28:30).*

TAUMU‘Á

Ke tokoni‘i ‘a e kalasí ke mahino mo nau fakahounga‘i hono ngāue‘aki ‘o e ngaahi founga fakataipe ‘i he temipalé.

TEUTEÚ

1. ‘Omi ha fuka fakafonua pe ko ha tā ‘o e fuka homou fonuá.
2. Kole ange ki ha taha ‘o e kalasí ke ne fakamatala‘i ‘a e tali na‘e ‘oange ‘e he taha ‘o e kau Taki Mā‘olungá ki ha fehu‘i fekau‘aki mo e kāmēni ‘o e temipalé. Ko e talanoá ‘oku ‘i he peesi 27–28 ‘o e *Ko e Teuteu Ke Hū Ki he Temipale Mā‘oni‘oní*.

Fakatokanga ki he faiakó: ‘Oku toputapu ‘a e ngaahi ouau mo e ngaahi fuakava fakatemipalé, pea ko hono alea‘i ‘oku fakangatangata pē ia ki he loto temipalé. Ko ia ai, ‘oku totonu ke fakangatangata ‘a e fealēlea‘aki ‘i he kalasí, ki he ngaahi fakamatala pē ‘oku ‘oatu ‘i he tohi lēsoni ko ‘ení.

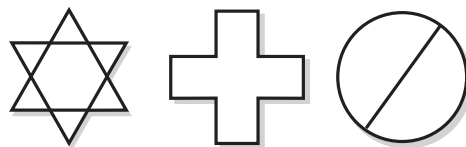
FAKAHOKO ‘O E LĒSONÍ

Fakaafe‘i ha taha ke ne fai ‘a e fua lotú.

‘Eke ki he kau akó pe ‘oku ‘i ai ha‘anau fehu‘i. Tuku ange ha taimi fe‘unga ke tali ‘a e ngaahi fehu‘i ki he lelei taha te ke lavá pea fakatatau mo e fakahinohino ‘a e Laumālie ‘o e ‘Eikí. Manatu‘i ‘oku ‘i ai ‘a e ngaahi kongá ‘o e ngāue fakatemipalé ‘oku ‘ikai totonu ke fai hano alea‘i ‘i ha toe feitu‘u kehe mei he temipalé.

‘OKU MAHU‘INGA ‘A E FOUNGA FAKATAIPÉ ‘I HE‘ETAU MO‘UI FAKA‘AHÓ

Fakamatala‘i ange ‘oku ngāue‘aki ma‘u pē ‘a e founga fakataipé ‘i he‘etau mo‘ui faka‘ahó. Tā ‘i he palakipoé ‘a e me‘a ko ‘ení pe ko ha toe ngaahi faka‘ilonga kehe ‘e ala ‘aonga. Kole ki he kalasí ke nau fakamatala‘i ‘a e ngaahi ‘uhinga ‘o e faka‘ilonga taki taha.

Faka'ali'ali ki he kalasí ho'omou fuka fakafonuá pe ko ha fakatātā 'o e fuká, peá ke kole ange ke nau fakamatala'i atu pe ko e hā hono 'uhinga 'o e fuká kiate kinautolú.

- Ko e hā mo ha toe ngaahi me'a pe fa'ahinga tō'onga 'okú ne faka-haa'i 'a e mateaki'i fonuá? (Ko ha fo'i hiva, teunga fakafonua, ko ha kongá tupenu, 'aho mālōlō, pe ko ha kātōanga.)

Fakamahino ange ko e ngaahi fakataipe pē ia 'o e mateaki'i fonuá.

- Ko e hā ha fa'ahinga fakataipe 'o e 'ofá pea mo e faka'apa'apá? (Ko ha me'a'ofa pe fo'i mama, ko ha fe'iloaki pe fā'ofua, pe ko ha fo'i haati.)
- 'Oku 'ave nai 'e he fa'ahinga fakataipé ni 'a e pōpoaki tatau ki he kakai kotoa pē? Ko e hā hono 'uhingá?
- Ko e hā 'oku tau faka'aonga'i ai 'a e ngaahi founa fakataipé?

Tuku ke alea'i 'e he kalasí. Mahalo te nau fokotu'u mai ha ngaahi fakakaukau 'o hangē ko 'ení:

1. 'E lava 'o tokoni 'a e fakataipé ke tau manatu'i ai 'a e ngaahi me'a mahu'inga.
2. 'E ala ako'i kitautolu 'e he ngaahi fakataipé ki ha ngaahi mo'oni pulipulia na'e mei faingata'a ke ako 'i ha toe founa kehe.
3. 'E ala fakafofonga'i 'e he ngaahi founa fakataipé ha ngaahi ongo.
4. 'E lava 'e he ngaahi fakataipé 'o ako'i ha ngaahi tefito'i mo'oni kehekehe 'o fakatatau pea mo 'etau mateuteu fakafo'ituitui ko ia ke akó.

Fakamatala'i ange ko e taimi ko ē 'oku toutou ngāue'aki ai 'a e fakataipé, 'oku tau ako leva ke nau toe mahino lelei ange.

NA'E NGĀUE'AKI 'E SISŪ KALAI SI MO 'ENE KAU PALŌFITĀ 'A E FOUNA FAKATAIPÉ

Fakamatala'i ange na'e toutou faka'aonga'i 'e he Fakamo'uí 'a e ngaahi founa fakataipé 'i He'ene faiakó.

- Ko e fē ha taimi na'e faiako 'aki ai 'e he 'Eiki ha ngaahi founa fakatātā?

Mahalo na'a talamai 'e he kalasí ha ngaahi me'a hangē ko e sipi heé (vakai, Mātiu 18:12–14); ko e tenga'i mūsitá (vakai, Mātiu 13:31–32); pe ko e mata'itofe mahu'ingá (vakai, Mātiu 13:45–46).

- 'Oku mou pehē ko e hā ne ngāue'aki ai 'e he Fakamo'uí 'a e lea fakatātaá 'i He'ene faiakó?

Tuku ke alea'i 'e he kalasí. Pea mou toki vakai'i leva 'a e lea ko 'ení:

“Ko e 'Eikí tonu pē, 'a e Faiako Leleí, na'á Ne toutou faiako 'aki ha ngaahi talanoa fakataipe 'i He'ene akonaki ki He'ene kau ākongá , ko hano fa'ahinga founga fakalea pē ia ke fakatāta'a'i ha ngaahi me'a na'e meimei faingata'a ke mahino ia 'i ha toe founga kehe. Na'á ne folofola 'aki ha ngaahi me'a mo'oni 'i he mo'ui faka'aho 'a 'Ene kau ākongá, pea na'á ne folofola fekau'aki mo e motu'a moá mo hono fāngangá, manupuná, matala'i 'akaú, fōkisí, 'ulu'akaú, kau kaiha'á, kau tangata fononga he halá, tō 'a e la'aá, koloa'ia mo e masivá. . . . Na'á Ne folofola fekau'aki mo e tenga'i mūsítá, mo e mata'itofé. Na'á Ne finangalo ke ne ako'i e kakai ne fanongo ki aí, ko ia na'á Ne folofola'aki ha ngaahi me'a mahinongofua 'i ha founga fakatātā. 'Oku 'ikai fūfūnaki pe hā ta'e mahino ha taha 'o e ngaahi me'a ni, pea 'oku nau fakafōtungá'i kotoa ha me'a mo'oni” (Ko e Teuteu ke Hū Ki he Temipale Mā'oni'oni, 11–12).

Fakamatala'i na'e fa'a ngāue'aki 'e he kau palōfitá mo e kau 'aposeoló 'a e ngaahi founga fakataipé ke akonaki kau kia Sīsū Kalaisi mo 'Ene feilaulau Fakaleleí. Ko e Huhu'i 'a Sīsū Kalaisí, ko e makatu'unga ia 'o e ongoongoleleí pea mo e ngaahi tāpuaki kotoa pē 'oku tau ma'ú. 'Okú ne fakahoko 'a e fakamo'uí. Ko ia ai, 'oku ako'i kitautolu 'e he meimei founga fakatātā kotoa pē 'i he folofolá fekau'aki mo e Fakamo'uí pea mo 'Ene feilaulaú.

Kole ki he kalasí ke nau lau 'a e Mōsese 6:63.

- Ko e hā ha ngaahi me'a 'i he māmaní 'oku nau fakamo'oni'i 'a e Fakamo'uí?

Kole ki he kalasí ke nau lau 'a e 'Alamā 13:16.

- Ko e hā ha founga 'oku fakamo'oni'i ai 'e he ngaahi ouau 'o e lakanga fakataula'eikí 'a e Fakamo'uí?

Fakamahino ange ki mu'a pea fakahoko 'e he Fakamo'uí 'a e Fakaleleí, na'e feilaulaui 'e Hono kakai 'o e fuakavá 'a e monumanú, ko ha fakataipe 'o 'Ene feilaulau fakaleleí (vakai, Mōsese 5:4- -8). Na'e ngata 'a e founga ko iá 'i he pekia mo e Toetu'u 'a e Fakamo'uí. 'Oku fekau'i mai leva kitautolu 'e he 'Eikí ke tau “atu kiate {Ia} 'a e feilaulau ko e loto mafesi mo e loto fakatomala” (3 Nīfai 9:20). Pea 'oku hokohoko atu leva 'a e ngaahi ouau 'o e lakanga fakataula'eikí 'i hono tokoni'i kitautolu ke tau manatua 'a e feilaulau fakalelei 'a e Fakamo'uí. Na'e ako mai 'a 'Eletā Lāsolo M. Nalesoni 'o pehē:

“ 'Oku hanga 'e he ngaahi ouau 'o e ongoongoleleí kuo pau ke fakahokó, 'o [fakataipe] mai 'a e Fakaleleí. 'Oku fakataipe 'e he papitaiso 'i he fakaukú 'a e pekia, telio, pea mo e Toetu'u 'a e Huhu'i. 'Oku fakafo'ou 'i hono ma'u 'o e sākalamēnití 'a e ngaahi fuakava 'o e papitaisó pea toe fakafo'ou ai mo 'etau manatu ki he sino 'o e Fakamo'uí ne mamahí, pea mo Hono ta'ata'a na'á Ne lilingi ma'atautolú. 'Oku fakatātā'i 'e he ngaahi ouau 'o e temipalé 'a 'etau toe fakalelei mo e 'Eikí pea

mo hono fakama'u 'o e ngaahi fāmilí ki he ta'engatá" (i he Conference Report 'o 'Okatopa 1996, 47; pe *Tūhulu* 'o Sānuali 1997, 39–42).

‘OKU AKO'I MAI 'E HE NGAHI FOUNGA FAKATAIPÉ 'A E MO'ONÍ KAPAU TE TAU ONGO'INGOFUA FAKALAUMĀLIE

Fakamatala ange ko e taimi na'e mo'ui ai 'a e Fakamo'u'i i māmaní, na'e fehu'i kiate Ia 'e He'ene kau ākongá pe ko e hā 'okú Ne faiako'aki ai 'a e ngaahi talanoa fakatātaá. Ko e ngaahi tala fakatātaá, ko ha ngaahi talanoa 'oku nau ako'i ha ngaahi tefito'i mo'oni mahu'inga, 'o fa'a ngāue'aki ha ngaahi lea fakatātā. 'Ai ke lau 'e he kalasí 'a e Mātiu 13:10–12 ke nau 'ilo 'a e me'a na'e folofola'aki 'e he 'Eikí.

- 'Okú ke pehē ko e hā e 'uhinga 'a e Fakamo'u'i i He'ene folofola 'aki 'ení?

Fakamatala'i ange 'oku toki fakahā pē 'e he 'Eikí 'a e mo'oni kiate kinautolu kuo mateuteu fakalaumālie ke mahino ki aí. Ko kinautolu 'oku nau ma'u 'a e mo'oni 'i he tuí mo e talangofuá, 'oku toe hoko-hoko atu 'enau ma'u ha ngaahi mo'oni lahi ange. Ko kinautolu ko ē 'oku 'ikai mateuteu fakalaumālie pea 'ikai ke nau ma'u 'a e mo'oni pea ma'u ia he taimi 'e ni'ihi 'i he loto veiveiuá, 'e faifai pē pea mole 'a e mo'oni ne nau ma'ú.

Ko e ngaahi talanoa 'oku fai 'i he founga fakatātaá 'oku nau 'omi 'a e mo'oni 'i ha fa'ahinga founga 'e mahino ai kiate kinautolu 'oku mateuteu fakalaumālié 'a hono 'uhinga 'o e ngaahi fakatātaá. Ka ko kinautolu 'oku 'ikai ke nau mateuteu fakalaumālié he 'ikai mahino ia kiate kinautolu.

Na'e mahino ki ha kakai 'e ni'ihi 'i he taimi 'o e Fakamo'u'i 'a "'Ene ngaahi tala fakatātaá, ka na'e 'ikai mahino ia ki ha tokolahí. Ko e me'a tatau pē 'i he 'ahó ni. 'Okú kehekehe 'a e ngaahi tu'unga mahino fakalaumālié 'i he kāingalotu anga-tonu 'o e Siasí.

'Ai 'a e kalasí ke nau lau 'a e 2 Nifai 28:30 mo e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 42:49–50.

- Ko e hā 'oku ako'i 'e he ngaahi potu folofola ko 'ení 'o fekau'aki mo e founga ke tau ako ai 'a e mo'oni mei he 'Otuá?

Fakamatala ange 'e lava pē ke tau tupulekina kotoa ki ha tu'unga fakalaumālie 'e lava 'o mahino ai 'a e 'uhinga 'o e ngaahi tala fakatātā 'i he ongoongoleí, 'i he folofolá, kae tautautefito ki he temipalé.

‘OKU MA'U 'I HE TEMIPALÉ 'A E NGAHI FOUNGA AKONAKI FAKATAIPE TOPUTAPU TAHÁ

Fakamatala'i ange ko e ngaahi akonaki fakataipe toputapu taha 'i māmaní, 'oku ma'u kinautolu 'i he temipalé. 'Okú hanga 'e he ngaahi founga fakataipe mo e ngaahi ouau 'i he temipalé, 'o tataki kitautolu

“Oku ‘i ai hono tatau ‘o e ngaahi me‘a kotoa pē, pea kuo fakatupu mo ngaohi ‘a e ngaahi me‘a kotoa pē ke fakamo‘oni‘i au, ‘a e ngaahi me‘a ‘oku fakaemāmaní, mo e ngaahi me‘a ‘oku fakalaumālie fakatou‘osi” (Mōsese 6:63).

‘i ha fononga ki he mo‘ui ta‘engatá, ‘i ha founga fakatātā, pea faka‘osi‘aki hano fakatātā ‘o ‘ete hū atu ki he ‘ao ‘o e ‘Otuá. Ko kinautolu ‘oku nau fakafongá, mo e tu‘unga ‘o e mo‘uí, teunga ‘oku ngāue‘akí, ngaahi faka‘ilonga ‘oku foakí, pea mo e ngaahi me‘a ‘oku hā ‘i he temipalé, ko e fakataipe pē. Ko e taimi ko ē ‘oku mahino aí, ‘e tokoni ia ki he taha kotoa ke nau fakatokanga‘i ‘a e mo‘oní mo tupulekina fakalaumālie.

‘Oku mahino ‘aupito ‘a e ngaahi fakatātā ‘e ni‘ihi, pea mahino ngofua hono ‘uhingá. Ko e temipalé ko ha faka‘ilonga fakataipe pē:

“Kapau kuó ke mamata ki ha taha ‘o e ngaahi temipalé ‘i he taimi po‘ulí mo e ulo hono ngaahi māmá, ‘okú ke ‘osi ‘ilo‘i pē ‘ene hā faka‘ofó‘ofá. ‘Oku hoko ‘a e fale ‘o e ‘Eikí ‘i hono takataka‘i ia ‘e he ngaahi māmá kae ‘asi lelei mai ‘i he fakapo‘ulí, ko ha faka‘ilonga ia ‘o e mālohi pea mo e ivi faka-‘Otua ‘o e ongoongolelei ‘o Sīsū Kalaisí, ‘a ia ‘okú ne tu‘u ko ha tūhulu ki ha māmāni ‘oku faka‘au pē ke mangalo hifo ‘i he fakapo‘uli fakalaumālie” (Ko e Teuteu Ke Hū Ki he Temipale Mā‘oni‘oní, 12).

Ko e fakataipe pē foki mo e teunga temipalé. ‘I he‘etau hū ki he temipalé, ‘oku tau fetongi leva mei hotau teunga ngaholo ‘i tu‘á ki ha teunga fakatemipale hinehina, ‘a ia ko e fakataipe ia ‘o e ma‘á. Na‘e lea ‘a Palesiteni Sēmisi E. Fausi ‘o pehē:

“Oku mahu‘inga ki he mōihū ‘i he temipalé ‘a e tefito‘i mo‘oni ko ia ‘oku ‘ ‘ikai filifilimānako ‘a e ‘Otuá ki he tangatá. ‘ [Ngāue 10:34.] He ‘oku ‘ikai ha filifili tu‘unga ‘i he loto temipalé, pe lau koloa, pe lau ‘eiki, pe lau lanu, pe lau ako. ‘Oku teunga hina kotoa pē. Ma‘u ‘a e fakahinohino tatau, fakahoko ‘a e ngaahi fuakava mo ma‘u ‘a e ngaahi tala‘ofa tatau, ma‘u ‘a e tu‘unga fakalangí, mo e ngaahi tāpu-aki ta‘engata tatau ‘o ka nau ka mo‘ui taau ke ma‘u kinautolu. ‘Oku tatau ‘a e taha kotoa ‘i he ‘ao ‘o honau Tupu‘angá” (‘i he Tūhulu ‘o Siulai 1997, 19–21).

Fakamatala‘i ange ko e kāingalotu ko ē ‘oku ma‘u honau ngaahi ouaú ‘i he temipalé mo fai ha ngaahi fuakava mo e ‘Otuá, ‘oku nau tui ha ngaahi kāmeni makehe (vala loto) ‘i he toenga ‘o ‘enau mo‘uí. Lau ange ‘a e lea ko ‘ení:

“Oku fakafongá ‘i he kāmení ‘a e ngaahi fuakava toputapu. ‘Okú ne poupou‘i ‘e ia ‘a e tui ‘o e teunga tāu pea ‘oku hoko ia ko e fakaū mo e malu‘anga ki he tokotaha ‘okú ne tui iá. . . . ‘I hono ‘ufi‘ufi ‘e he kāmení ‘a e sinó, ‘oku hoko leva ia ko ha fakamanatu ‘o e ngaahi fuakavá ni ‘a ia ‘oku tau mamata pea ala ki aí. Kuo tokolahi ha kāingalotu ‘o e Siasí kuo hoko ‘a e kāmení ko ha fakaū mo ha malu‘anga kiate kinautolu ‘i he taimi ‘oku nau fehangahangai ai mo e ‘ahi‘ahí. Pea ‘ikai ko ia pē, ka ‘oku toe hoko foki ia ko ha faka‘ilonga ‘o e fakapa‘apa lahi ‘oku tau ma‘u ki he ngaahi fono ‘a e ‘Otuá—pea ‘oku

kau ai ‘a e ngaahi tu‘unga ‘o e mo‘ui anga-ma‘á” (*Ko e Teuteu Ke Hū Ki he Temipale Mā‘oni‘oní*, 26–28).

Kole ki he mēmipa ‘o e kalasí na‘e vahe ki aí ke ne fakamatala‘i e tali ‘a e taha ‘o e Kau Taki Mā‘olungá fekau‘aki mo e ‘uhinga ‘o e kāmeni ‘o e temipalé (vakai *Ko e Teuteu Ke Hū Ki he Temipale Mā‘oni‘oní*, 26–28).

Fakamatala‘i ange ko e meimei tafa‘aki kotoa pē ‘o e ngaahi ouau he temipalé, ko e fakataipe pē. ‘Oku ‘uhinga ‘eni ke teuteu ‘a e tokotaha kotoa pē ke ne ongo‘ingofua fakalaumālie ‘a e natula fakataipe ‘o e ‘enitaumeni he temipalé.

- Ko e hā ha me‘a te ne ta‘ofi ha taha mei ha‘ane ongo‘ingofua fakalaumālie ‘i he temipalé?

Mahalo na‘a tali mai ‘e he kalasí ‘aki ha ngaahi me‘a hangē ko ‘eni:

1. Ko ha taha ‘oku mo‘ui ta‘e taau. Ko e taha ko ē ne ‘ikai ke ne fakatomala fakamātoato pea ‘ikai ke ne teuteu ‘i he loto fakatōkilalo mo fa‘a lotu ki he temipalé, te ne fakatokanga‘i ‘oku ‘ikai ‘aonga ki ai ‘a e ngaahi fakataipé pea fufuu‘i mei ai ‘a honau ngaahi ‘uhingá.
 2. Ko ha taha ‘oku kei si‘i ‘ene tuí. Ko e taha ko ē ‘oku ‘ikai tui kia Sīsū Kalaisi pea mo e ouau ‘o e temipalé, he ‘ikai ke ne ma‘u ha fakahā mei he Laumālie Mā‘oni‘oní ke mahino ai kiate ia ‘a e ‘enitaumeni ‘o e temipalé.
 3. Ko e taha ko ē ‘e mātū‘aki tuku taha pē ‘ene tokangá ki he ngaahi konga fakatāta‘i ‘o e ouaú, ‘e mole meiate ia ‘a e kakano ‘o e ngaahi akonaki lelei ‘oku fakafofonga‘i ‘e he fakataipe ‘oku faí.
- ‘E lava fēfē ke tau teuteu atu ke tau ongo‘ingofua fakalaumālie ‘i he temipalé?

FAKA‘OSÍ

Fakamahino ange ko kinautolu ko ē ‘oku fuofua hū ki he temipalé, te nau lava ke ako ha ngaahi me‘a fo‘ou lahi mo ongo‘i ‘a e mālohi ‘o e Laumālie ‘o e ‘Eikí. Fakalotolahi‘i ‘a e kalasí ke nau teuteu fakalaumālie ki he‘enau hū ‘i he temipalé. Fakamanatu ange he ‘ikai mahino kotoa ‘a e ngaahi ouaú ‘i ha fo‘i hū tu‘o taha pē ki he temipalé. ‘Oku totonu ke nau toutou foki ki he temipalé koe‘uhí ke nau lava ‘o hokohoko atu hono ako mo fakafo‘ou ‘enau ongo‘i fakalaumālié.

Fakaafe‘i ha taha ke ne fai ‘a e lotu tukú.

KO E TEUTEU KE HŪ KI HE TEMIPALE MĀ'ONĪ'ONĪ

*“Pea kapau ‘e langa
‘e hoku kakaí ha
fale kiate au ‘i he
huafa ‘o e ‘Eikí,
pea ‘ikai te nau
tuku ke hū ai ha
me‘a ta‘e ma‘a
koe‘uhí ke ‘oua
na‘a ‘uli‘i ia, ‘e
nofo ai ‘a hoku
nāunaú”
(T&F 97:15).*

TAUMU‘Á

Ke teuteu‘i ‘a e kalasí ke nau taau ke hū ki he temipalé.

FAKAHOKO ‘O E LĒSONĪ

Fakaafe‘i ha taha ke ne fai ‘a e fua lotú.

‘Eke ki he kau akó pe ‘oku ‘i ai ha‘anau fehu‘i. Tuku ange ha taimi fe‘unga ke tali kátoa ai ‘a e ngaahi fehu‘i ‘o fakatatau mo ho‘o lelei tahá pea fakatatau mo e fakahinohino ‘a e Laumālie ‘o e ‘Eikí. Manatu‘i ‘oku ‘i ai ‘a e ngaahi kongá ‘o e ngāue fakatemipalé ‘oku ‘ikai totonu ke fai hano alea‘i ‘i ha toe feitu‘u kehe mei he temipalé.

‘OKU TOTONU KE TEUTEU ATU ‘A E TOKOTAHA KOTOA PĒ KI HE TEMIPALÉ

Fakamatala‘i ange ko ha fatongia fakafō‘ituitui ia ‘o e tokotaha kotoa pē ke ne fakahoko ‘a e ngaahi tu‘unga te ne tataki ia ke ma‘u kakato ai ‘a e ngaahi tāpuaki ‘o e temipalé.

Mou alea‘i nounou ‘a e ngaahi tefito‘i fakakaukau ko ‘ení ‘e nima. Ko e fo‘i fakakaukau kotoa ‘okú ne fokotu‘u mai ha fa‘ahinga founa te tau mateuteu ai ke hū ki he temipalé. Mahalo te ke fie hiki ‘a e tali takitaha ‘i he palakipoé ‘i he lolotonga ho‘omou alea‘i.

1. ‘Oku totonu ke taau ‘a e tokotaha kotoa pē.

Kole ki he kalasí ke nau lau ‘a e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 97:15–17.

• Ko e hā ‘oku ako‘i atu ‘e he potu folofola ko ‘ení fekau‘aki mo e mahu‘inga ‘o e tu‘unga taau ‘i he‘ete hū ki he temipalé?

Na‘e kole mai ‘a Palesiteni Hauati W. Hanitā ke tau fakakaukau‘i ‘a e “fa‘ahinga loto mo e ngaahi ‘ulungāanga mā‘oní‘oní na‘e fakamahino mai ‘e he ‘Eikí kiate kitautolu, ‘i He‘ene akonaki na‘á Ne fai ki he Kāingalotu ‘i Ketilaní, ‘o fakafou mai ‘i he Palōfita ko Siosefa Sāmitá ‘i he‘enu teuteu ko ia ke langa ‘a e temipalé.”

‘Oku ma‘u ‘a e fale‘i ko ‘ení ‘i he Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 88:119. Kole ki he kalasí ke nau lau ‘a e potu folofola ko ‘ení.

Toe kole ange ki he kalasí ke nau fakakaukau ki he fehu’i na’e fai mai ‘e Palesiteni Hanitaá: “‘Oku fakasino mo’oni nai ‘e he fa’ahinga loto mo e ‘ulungāanga ko ‘ení ‘a e me’a ‘oku tau faka’amu mo feinga faka-tāutaha ki aí?” (“Ko e Faka’ilonga Ma’ongo’onga ‘o ‘Etau Hoko Ko e Mēmipá,” *Tūhulu* Sānuali 1995, 2).

2. ‘Oku totonu ke loto fakatōkilalo ‘a e tokotaha kotoa.

‘Oku totonu ke hū ‘a e tokotaha kotoa pē he tempalé ‘i he loto fakatōkilalo pea loto ke ako’i ia mei ‘olunga.

- Ko e hā ‘oku matu’aki mahu’inga ai ‘a e loto fakatōkilaló ‘i he’etau ngāue ‘i he tempalé?

‘Ai ke lau ‘e he kalasí ‘a e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 136:32–33.

- Ko e hā ‘oku ako’i ‘e he fakamatala ko ‘ení ‘o fekau’aki mo hono mahu’inga ‘o e loto mā’ulaló? Te ke faka’aonga’i fēfē ‘eni ‘i ha’o fuofua hū fo’ou he tempalé?

3. ‘Oku totonu ke mahino ki he tokotaha kotoa ‘oku ‘aonga mo’oni ‘a e ngaahi ouaú mo e ngaahi fuakavá ke ma’u ai ‘a e mo’ui ta’engatá.

“Mou fokotu’u ‘a kimoutolu, teuteu’i ‘a e me’a ‘aonga kotoa pē, pea fokotu’u ha fale, ‘io ko e fale ‘o e lotu, ko e fale ‘o e ‘aukai, ko e fale ‘o e tui, ko e fale ‘o e nāunau, ko e fale ‘o e angamaau, ko e fale ‘o e ‘Otua” (T&F 88:119).

Na’e pehē ‘e Palesiteni Hāloti B. Lī: “Na’e fokotu’utu’u ‘a e ngaahi mōihū ‘i he tempalé ‘e ha Tamai Hēvani poto ‘a ia kuó Ne fakahā mai ia kiate kitautolu ‘i he ngaahi ‘aho faka’osí ni, ko ha fakahino-hino mo ha malu’i ‘i he’etau mo’uí kakato, koe’uhí ke ‘oua na’á ta ta’e lava ‘o ma’u hota hakeaki’i ‘i he nāunau fakasilesitalé, ‘a ia ‘oku ‘afio ai ‘a e ‘Otuá pea mo Kalaisí” (“Enter a Holy Temple,” *Improvement Era*, June 1967, 144).

Na’e pehē ‘e Palesiteni Siosefa Filitingi Sāmita: “‘Oku fakapapau’i ‘e he ngaahi tāpuaki ko ‘ení kiate kitautolu, ‘o tu’unga ‘i he’etau faivelengá, ‘a e ngaahi mata’itofe mahu’inga kuo foaki mai ‘e he ‘Eikí kiate kitautolú, he *ko e ngaahi tāpuaki mā’ongo’onga taha ‘eni te tau ala ma’u ‘i he mo’ui ko ‘ení*. Ko ha me’a faka’ofo’ofa ke te kau ki he Siasí, ka he ‘ikai ke ke ma’u ‘a e hakeaki’i kae ‘oua kuó ke fai ha ngaahi fuakava ‘i he fale ‘o e ‘Eikí, pea ma’u ‘a e ngaahi kī mo e ngaahi mafai ‘a ia ‘oku foaki ‘i aí, he ‘oku ‘ikai lava ke foaki ia ‘i ha toe feitu’u kehe ‘i he māmaní he ‘ahó ni” (*Doctrines of Salvation*, comp. Bruce R. McConkie, 3 vols. [1954–56], 2:253).

4. ‘Oku totonu ke mahino ki he tokotaha kotoa ‘a e mahu’inga ‘o hono tui ‘o e kāmēni ‘o e tempalé.

Fakamatala’i ange ko kinautolu kuo nau kau ‘i he ngaahi mōihū he tempalé, ‘oku nau ma’u ha faingamālie ke tui ‘a e kāmēni ‘o e la-kanga fakataula’eiki mā’oni’oní. Na’e pehē ‘e he Kau Palesitenisī ‘Uluakí ki he Siasí:

“Ko e kāingalotu ko ia ‘o e Siasí kuo fakakofu‘i ‘aki ‘a e kāmení ‘i he tempalé, kuo nau fai ha fuakava ke tui ia ‘i hono kotoa ‘o ‘enau mo‘uí. Kuo faka‘uhinga‘i ‘eni ‘o pehē, ke nau tui ia ko ha valaloto ‘i he ‘aho mo e pō kotoa pē. . . .

“Ko e tefito‘i mo‘oni mahu‘ingá ke nau tui ‘a e kāmení ‘o ‘oua na‘a kumi ha fa‘ahinga faingamālie ke to‘o ai ia. . . . Ka ‘o kapau ‘oku totonu ke to‘o, . . . ‘oku totonu ke toe tui ia ‘i he faingamālie vave tahá.

“Ko e tefito‘i mo‘oni ‘o hono lufilufi‘i ‘o e sinó mo fakakofu‘i, ‘oku hā mahino ia ‘i he fuakavá pea ‘oku totonu ke ne pule‘i ‘a e fa‘ahinga ākenga vala ‘oku tuí. ‘Oku tui ‘e he kāingalotu ‘o e Siasí kuo nau ‘osi ma‘u ‘enitaumení ‘a e kāmení ko ha fakamanatu ki he ngaahi fuakava toputapu ne nau fakahoko mo e ‘Eikí, pea ‘oku hoko foki ko ha malu‘i mei he ‘ahi‘ahí mo e koví. Ko e founa hono tuí, ko hano fakahaa‘i pē ia ki tu‘a ‘o ha tukupā ‘o e lotó ke muimui ki he Fakamo‘uí” (Tohi ‘a e Kau Palesitenisí ‘Uluakí, ‘Okatopa 10, 1988).

5. ‘Oku totonu ke teuteu ‘a e tokotaha kotoa ke lotu fakafo‘ituitui mo toputapu foki.

‘I he kimu‘a, lolotonga, pea mo e hili ‘o e ngaahi mōihū ‘i he loto tempalé, ‘oku ma‘u ai ha ngaahi faingamālie ki ha taha ke ne fakalaulauloto mo ‘unu ke ofi ange ki he Tamai Hēvaní mo Sīsū Kalaisi. ‘Oku fehanga hangai ‘a e taha kotoa mo ha ngaahi fehu‘i ‘oku fie ma‘u ke tali, ha ngaahi ha‘amonga ‘oku fie ma‘u ke fakama‘ama‘a, pea mo ha ngaahi palōpalema ‘oku fie ma‘u ke veteki. Kuo hounga‘ia ha ní‘ihi tokolahi ‘i he hoko ‘a e tempalé ko ha feitu‘u ke nau mavahe ai mei māmani ‘o fetu‘utaki mo e Tamai Hēvaní. Kuo ma‘u ‘e ha tokolahi ha ngaahi tali, nonga, pea mo ha fiefia ‘i he tempalé.

Na‘e pehē ‘e Palesiteni ‘Eselā Tafu Penisoni: “ Ko e tempalé ko ha ngaahi feitu‘u ia ‘o e fakahā fakafo‘ituituí. ‘I he taimi ko ia ‘oku ou mafasia ai ‘i ha palopalema pe faingata‘á, ‘oku ou ‘alu leva ki he fale ‘o e ‘Eikí mo lotu lotu pē ke ma‘u ha ngaahi tali. Kuo hoko mahino mai ‘a e ngaahi tali ko ‘ení ‘i ha ngaahi founa mahino mo ta‘e veiveiua” (“What I Hope You Will Teach You Children about the Temple,” *Ensign*, Aug. 1985. 8).

Fakamatála‘i ange te tau lava ke fakahū ‘a e hingoa ‘o kinautolu ‘oku ‘i ai ha‘anau fiema‘u makehé ‘i he tempalé, koe‘uhí ke lava ‘e kinautolu ‘oku nau hū ki he tempalé ‘o fakataha‘i ‘a ‘enau tuí mo ‘enau lotú ma‘á e kakai ko ‘ení.

NGAAHI TEUTEU MAKEHE KI HE FUOFUA HŪ KI HE TEMPALÉ

‘E tokoni ‘a e ngaahi fakamatála ko ‘ení ki he taha kotoa ke ne fakahoko ai ‘a e ngaahi teuteu kotoa ‘oku fie ma‘u ke ne fiefia ai ‘i he‘ene fuofua huú. Alea‘i mo e kalasí ‘a e fakamatála ko ē ‘oku fekau‘aki mo e tu‘unga ‘oku nau ‘i aí.

1. *Lekomeni Temipalé.* Ma'u ha'o lekomeni temipale. Fakapapau'i 'okú ke 'alu mo ho'o lekomeni ki he temipalé, he ko kinautolu pē 'oku 'i ai 'enau lekomeni 'oku kei ngāue'akí te nau lava ke huú. 'I ho'o mo'ui tāú, 'e fakangofua ai 'e he lekomeni koe ke ke lava 'o hū 'i ha temipale pē 'o e Siasí 'i ha fa'ahinga taimi pē, 'i he ta'u 'e ua ka hoko maí. Ka toe fakafo'ou ho'o lekomeni temipalé, kuo pau ke 'initaviu koe 'e he taha 'o ho'o kau pīsopelikí pe ko ho'o palesiteni fakakoló pea mo ha mēmipa 'o ho'o kau palesitenisi fakasiteikí pe ko e palesiteni fakamisioná.
2. *Palani mo Taimi Tēpile'i Ho'o 'Alu ki he Temipalé.* Ki mu'a peá ke 'alu ki he temipalé ke ma'u ho 'enitaumeni pe ouau fakama'ú, tā ki he temipalé ke 'ai ha taimi ke ke 'alu ange ai. 'Eke ange 'a e taimi 'oku totonu ke ke 'i he temipalé ai, pea mo e lōloa te ke nofo ai pea mo e me'a 'oku totonu ke ke 'alu atu mo iá. Kole ke 'i ai ha fakatonulea 'o ka 'okú ke fie ma'u.
3. *Founga 'Alú.* Kapau 'okú ke nofo mama'o mei he temipalé, pea 'oku totonu ke ke fakakaukau ki he ngaahi me'a ko 'eni:
 - Tomu'a alea'i 'a e me'alelé, fale nofo'angá, mo e founga ma'u me'atokoni. Mahalo 'e faingofua ange kiate koe 'o kapau te ke 'alu fakataha mo ha kulupu.
 - Ka 'o ka fie ma'u, pea feinga ke tomu'a fetongi ho'o pa'angá ki he pa'anga 'o e fonua 'oku tu'u ai 'a e temipalé.
 - 'Ave ha pa'anga fe'unga ke ne feau ho'o ngaahi fakamole kotoa pē. Mahalo na'a lelei ke ke fakatau hao ngaahi kāmēni ke lahi, totongi pē 'a e teunga fakatemipalé ke ke faka'aonga'i pea totongi mo ho nofo'angá mo ho'o fe'alu'akí. (Fakatokanga'i ange 'oku lahi ha ngaahi temipale 'oku 'ikai 'i ai ha'anau teunga temipale totongi ke te faka'aonga'i. 'Oku pou pou'i 'e he Kau Palesitenisi 'Uluakí 'a e kāingalotu kotoa pē ke nau fakatau ha'anau teunga temipale 'anautolu pē).
4. *Teungá.* Palani ke ke teunga pē 'o hangē ha'o 'alu ki he lotú he Sāpaté. 'Oku 'ikai totonu ke talausesē lōloa 'a e hou'eiki fafiné ki he temipalé.
5. *Kau Fakafe'aó.* 'E malava pē ke 'i ai ha taha ke ne fakafe'ao 'a kinautolu kotoa pē 'oku fuofua hū ki he temipalé, ke nau hū fakataha. 'E lava pē ko hao kāinga pē kaungā-me'a fefine kapau ko ha fefine koe pe tangata kapau ko ha tangata koe, 'a ia ne 'osi hū kimu'a he temipalé, pe ko e tokoni atu ha taha 'o e kau ngāue ouau 'i he temipalé. 'E tokoni fiefia ma'u pē 'a e kau ngāue ouau 'i he temipalé.
6. *Ngāue ki he Fai Fakama'ú.* Kapau 'okú ke palani ke fai ha ngāue fakama'u ki ho'o ngaahi kui kuo pekiá, pea 'oku totonu leva ke ke

'alu ki he tempalé mo ho'ō ngaahi la'i peesi kulupu fakafāmilí kuo 'osi fakafonu kakato. Kapau 'oku teu ke ke fakama'u mo ho malí pe kapau 'okú mo ō ki aí ke fakama'u ho'omo fānaú kiate kimoua, kuo pau ke mo 'ave ho'omo lekooti kulupu fakafāmilí. Kapau leva ko ho'ō 'alú ke ke mali, kuo pau ke mo fai pau ki he lao fakapule'anga 'i homou feitu'ú peá ke 'alu mo ho'ō tohi mali mei he pule'angá. Lau fakalelei 'a e *Ko Ha Fakahinohino Ma'á e Mēmipá 'i he Ngāue Fakatemipalé mo e Hisitōlia Fakafāmilí* (34697) ke ma'u ai hano toe fakaiiki fekau'aki mo e founa fakahoko 'o e ngaahi ouau fakatemipalé ki he kakai mo'uí mo e kau pekiá fakatou'osi. 'E lava foki ke ke fetu'utaki ki he tauhi lekooti 'o e tempale 'oku 'amanaki ke ke 'alu ki aí.

7. *Tokanga'i 'o e Fānaú*. Kapau 'oku 'omi ha fānaú ki he tempalé ke kau ki ha fakama'u, 'e tokanga'i kinautolu 'i he tauhi'anga 'o e fānaú he tempalé kae 'oua ke hokosia e taimi te nau kau fakataha atu ai mo koe 'i he loki fai'anga fakama'ú. 'E 'oatu ta'e totongi pē ha teunga hina ki he fānaú, koe'uhí ko e ouaú. 'O ka 'osi 'a e ouaú he loki fai'anga fakama'ú, te nau foki 'o tatali kiate koe 'i he loki tauhi'anga 'o e fānaú. He 'ikai tokanga'i 'e he tempalé ia ha fānaú 'oku 'ikai kau 'i he fakama'ú.
8. *Ko e Kāmeni Fakatemipalé*. Te ke fie ma'u ke fakatau hao kāmeni 'e taha pe ua ki mu'a peá ke 'alu ki he tempalé. 'Oua na'á ke tomu'a tui ia ki mu'a peá ke 'alu ki he tempalé. Ka hili leva ho'ō ma'u 'enitaumení mo ho'ō fakapapau'i 'a e fika mo e fa'ahinga tupenu 'oku fe'unga mo koé, peá ke toki fakatau leva hao ngaahi kāmeni lahi ange. 'Oku 'i ai ha kakai 'e ni'ihí 'oku nau fa'a fie fō honau kāmeni ke fakapapau'i te nau kei hao lelei, ki mu'a pea nau toki toe fakatau ha kāmeni fo'ou. 'Oku tuitui 'a e ngaahi kāmeni fakatemipalé 'e he Siasí pea 'e lava ke fakatau atu ia mei he Tufaki'anga Nāunau 'a e Siasí.
9. *Ko e Teunga Tempalé*. Kuo fakalotolahi'i mai 'e he Kau Palesitenisī 'Uluakí 'a e kāingalotú ke nau fakatau pea faka'aonga'i honau teunga tempale pē 'onautolu. 'Oku lava 'i ha ngaahi tempale 'e ni'ihí 'o tuku atu ke faka'aonga'i 'a e teunga tempalé ki ha ki'i totongi faka'atu'i mo'oni, ka 'oku lelei ange ki he kāingalotú kapau 'e 'i ai pē hanau vala tempale pea nau tauhi ia ko honau teunga tempale pē ia 'onautolu. 'E lava ke ma'u mei he pīsopé pe palesiteni fakakoló ha ngaahi fakamatala fekau'aki mo e feitu'u 'e lava ke fakatau mai mei aí.

*“Na'e fokotu'utu'u
'a e ngaahi mōihū
'i he tempalé 'e ha
Tamai Hēvani poto
. . . koe'uhí ke 'oua
na'á ta ta'e malava
ke ma'u 'a e
hakeaki'i 'i he
pule'anga fakasile-
sitialé” (Palesiteni
Hāloti B. Lī).*

'E lava pē ke ngāue'aki 'e he hou'eiki fafiné honau kofu hinehina 'i he'enau mali he tempalé, ka kuo pau ke hinehina e kofú, lōloa hono ongo nimá, pea molumalu hono sīpingá mo hono fa'ahinga tupenú, 'o 'ikai hano kapa'i kofu lōloa, pea 'ikai fu'u tōtu'a hono ngaahi teuteú.

FAKA'OSÍ

Vahevahe ho'o fakamo'oní fekau'aki mo e toputapu 'o e ngāue fakatemipalé. Fakahaa'i 'a ho'o fiefia 'i ho'o vakai atu ki he teuteu 'a e kalasí ke hū ki he temipalé.

Fakaafe'i ha taha ke ne fai 'a e lotu tukú.

'Oku totonu ke hū fakataha 'a e faiakó mo e kalasí 'i he temipalé, 'o ka hili pē 'a e lēsoni ko 'ení, kapau 'e lava.

HOKOHOKO ATU HONO MA'U E NGAAHI TĀPUAKI 'O E 'ALU KI HE TEMIPALÉ

*“He vakai, kuó u
tali ‘a e falé ni, pea
‘e ‘i heni ‘a hoku
hingoá; pea te u
fakahā ‘e au ki
hoku kaká ‘i he
manava’ofa ‘i he
falé ni”
(T&F 110:7).*

TAUMU'Á

Ke fai hano vakai'i 'o e fuofua hū 'a e kalasí 'i he temipalé mo tokoni ke nau mateuteu ke fiefia 'i he temipalé 'i he toenga 'o 'enau mo'uí.

TEUTEÚ

1. Mateuteu ke 'ai 'a e lēsoní ni ke hoko ia ko ha taimi 'o e fevahevahe'aki. 'E fie fakamatala 'e ha tokolahi 'o e kalasí 'a 'enau fuofua hū ko 'eni ki he temipalé.
2. Vahe ha taha 'o e kalasí ke ne teuteu ke lau 'a e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 110:1–10 pea vahevahe 'a 'ene ngaahi ongo fekau'aki mo iá.
3. Vahe ki ha mēmipa 'o e kalasí ke ne fakamatala fakanounou'i 'a e ngaahi fakamatala fekau'aki mo 'Ilaisiā 'a ia 'oku hā 'i he *Ko e Teuteu Ke Hū Ki he Temipale Mā'oni'oní*, peesi 29.
4. Teuteu ke tali ha ngaahi fehu'i mei ho'omou fuofua hū ko 'eni ki he temipalé, kae 'oua na'a mou alea'i 'a e ngaahi fehu'i pe ngaahi fakamatala koē 'oku totonu ke toki alea'i pē 'i he loto temipalé. Ka 'i ai ha ngaahi fehu'i pehē peá ke fakalotolahi'i e ni'ihi ko iá ke nau palani ke toe 'alu ki he temipalé.

FAKAHOKO 'O E LĒSONÍ

Fakaafe'i ha taha ke ne fai 'a e fua lotú.

'Eke ki he kau akó pe 'oku 'i ai ha'anau fehu'i. Tuku ha taimi fe'unga ke tali ai e ngaahi fehu'i ki he lelei taha te ke lavá pea fakatatau mo hono fakahinohino'i koe 'e he Laumālie 'o e 'Eikí. Manatu'i 'oku 'i ai 'a e ngaahi kongá 'o e ngāue fakatemipalé 'oku 'ikai totonu ke fai hano alea'i 'i ha toe feitu'u kehe mei he temipalé.

PAOTOLOAKI HA FA'AHINGA MANAKO KI HONO FAKAHOKO 'O E NGĀUE FAKATEMIPALÉ

- Ko e hā e ongo na'á ke ma'u 'i he taimi na'á ke 'i he temipalé aí?

Fakamatala'i ange 'e 'omai ma'u pē 'e he ngāue fakatemipalé ha ngaahi tāpuaki ki he mo'ui 'akinautolu 'oku ō ma'u pē ki he temipalé. Fakahā ange ki he kalasí, mahalo na'a lelei ke nau hiki 'i he'enau

tohinoá ‘a e anga ‘o ‘enau ongó mo e ngaahi me‘a ne nau a‘usia ‘i he temipalé, ‘i he‘enau kei manatu‘i lelei. Fakamanatu ange neongo te nau hiki e ngaahi ongo ne nau ma‘ú, ka ‘oku ‘ikai totonu ke nau hiki e ngaahi fakaikiiki ‘o e ngāue fakatemipalé, ‘a ia ‘oku ‘ikai totonu ke nau lea ki ai ‘i tu‘a he temipalé.

- Ko e hā te ke lava ‘o fai ke ke manako ma‘u ai pē ‘i he ngāue fakatemipalé ‘i ho‘o mo‘uí kotoa?

Hiki e ngaahi fakakaukau ‘a e kalasí ‘i he palakipoé. Mahalo na‘a lelei ke ke fakahā ange mo e ngaahi tefito‘i fakakaukau ko ‘ení:

1. Fakalaululoto faka‘aho ki he ngaahi me‘a ne ke a‘usia ‘i he temipalé.

Fakamatala‘i ange ‘oku lahi ange ha faingamālie ‘o ha kakai ia ‘e ni‘ihi ke ō ki he temipalé ‘i ha ni‘ihi. Ka ‘i he‘etau a‘usia pē ‘a e temipalé mo ongo‘i hono fa‘ahinga Laumālié, ‘oku totonu leva ke tau fakalaululoto faka‘aho ‘i he faingamālie kotoa pē ki hono ngaahi ouau pea mo fakakaukau ki he ngaahi fuakava kuo tau fakahokó. ‘E fakalotolahi‘i kitautolu ‘o ka tau ka fakahoko faka‘aho ‘a e me‘á ni ke tau fakakaukau mo anga-mā‘oni‘oni ange ai.

He ‘ikai ke tau lava kitautolu ‘o manatu‘i ‘a e me‘a kotoa pē fekau‘aki mo e temipalé, ka ‘oku totonu ke tau feinga ke tau manatu‘i ‘a e lahi taha te tau lavá, ‘i he hili ‘o ‘etau hū kotoa pē. ‘Oku totonu foki ke tau ako ‘a e folofolá pea mo e ngaahi lea ‘a e kau palōfitá fekau‘aki mo e temipalé. Ko hanau ni‘ihi ‘oku fakamatala‘i atu ia ‘i he kalasi ko ‘ení.

‘E lava pē ke ke vahe‘i ha taha ‘o e kalasí ke ne fakamatala‘i ‘a e kupu‘i lea ko ‘ení ‘a ia ‘oku ma‘u ‘i he peesi 12–13 ‘o e *Ko e Teuteu Ke Hū Ki he Temipale Mā‘oni‘oni*:

“He ‘ikai pē foki ke mahino kakato ‘a e ngaahi ouau fakatemipalé ‘i ho‘o fuofua ‘alu ki aí. Ko e konga pē ‘e mahinó. Toutou foki ki ai. Foki ki ai ‘o ako. Te ke ‘ilo ai ‘a e ngaahi me‘a ko ia na‘á ke faingata‘a‘ia pe puputu‘u aí pe ‘ikai mahino kiate koé. . .

“I ho‘o ma‘u ‘a e faingamālie ke ke kau ‘i hono fakahoko ‘o ha ‘enitaumeni ‘i he temipalé pe ko ha‘o kau ki ha fakama‘u, fakakaukau loto angé ki he loloto ‘o hono ‘uhinga ‘o e me‘a ‘okú ke mamata ki hono fakahokó. Pea ‘i he ngaahi ‘aho ko ia hili ho‘o ‘alu ki he temipale, manatu ki he ngaahi me‘á ni peá ke fakakaukau ki ai; toe fakamanatu fakalongolongo pē kinautolu ‘i ho lotó ‘i he fa‘a lotu pea te ke ‘ilo‘i ai ‘e tupulaki ange ho‘o ‘iló.

“Ko e taha ‘o e ngaahi me‘a mahu‘inga ‘okú ke ma‘u ‘i ho‘o ‘alu ki he temipalé ko e toe lahi ange ‘a e mahino ‘okú ke ma‘u mei ai fekau‘aki mo e ngaahi taumu‘a ‘a e ‘Otuá fekau‘aki mo e māmaní. Ko ‘etau hū tu‘o taha pē ‘i he temipalé (pea ‘e lava pē foki ke tau toe fakafo‘ou ‘etau manatú), ‘oku hū tonu pē ‘a e ngaahi me‘a ia ‘oku hoko ‘i he

mo'uí mo e palani 'o e fakamo'uí. 'Oku lava ai ke tau sio ki he tu'unga 'o e mo'uí 'oku tau 'i aí, pea vave ai foki 'etau 'ilo'i 'a e taimi 'oku tau hē ai mei he hala 'oku totonu ke tau 'alu aí."

2. Manatu ko e uho 'o e ngaahi mōihū kotoa 'o e temipalé ko e Fakamo'ui ko Sisū Kalaisí.

'Oku ako'i 'e he folofolá ko e 'uhinga mahu'inga hono langa 'o e ngaahi temipalé "koe'uhí ke 'i ai ha feitu'u 'e lava ai 'e he Foha 'o e Tangatá 'o fakahā ia ki hono kakaí" (T&F 109:5). 'Oku tokoni 'a e ngaahi fakataipe mo e ngaahi ouau 'o e temipalé, ke tukutaha 'etau tokangá ki he Fakamo'uí.

Fakamatála'i ange na'e fakahā 'e he Fakamo'uí Ia 'i he Temipale Ketilaní. Na'e hā kia Siosefa Sāmita mo 'Ōliva Kautele 'o tali 'a e temipalé ke hoko ko Hono fale. 'Oku hiki 'a e 'a'ahi mai ko 'ení 'i he Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 110:1–10. Kole ki ha taha na'e vahe'i 'i he kalasí ke ne lau mo fakamatála'i 'a e potu tohi ko 'ení ke ne fakahoko leva ia.

- Ko e hā ha ngaahi tāpuaki na'e tala'ofa 'e he Fakamo'uí kiate kinautolu te nau langa mo ō ki he ngaahi temipalé?

'OKU FAKAMA'U FAKATAHA 'A E NGAahi FĀMILÍ KI HE TA'ENGATÁ 'I HE TEMIPALÉ

Kole ki he kalasí ke nau lau 'a e Malakai 4:5–6.

Kole ki he taha 'o e kalasí na'e 'osi vahe'i ke ne fakanounou'i angé 'a e fakamatála kia 'Ilaisiā 'oku 'i he *Ko e Teuteu Ke Hū Ki he Temipale Mā'oni'oní*, peesi 29.

Fakamatála'i ange ne 'osi foki mai 'a 'Ilaisiā 'o fakafoki mai 'a e ngaahi kī 'o e lakanga fakataula'eikí 'o fakangofua ai ke fakama'u 'a e ngaahi fāmílí 'i he ngaahi temipalé ki he ta'engatá.

'Ai ke toe vakai'i 'e he kalasí 'a e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 110:13–16. Peá ke kole ange leva ki ha mēmipa 'o e kalasí ke ne lau 'a e lea ko 'ení 'oku 'i he peesi 35 'o e *Ko e Teuteu Ke Hū Ki he Temipale Mā'oni'oní*:

"Talu pē mei he 'aho ko iá, 'a e 'aho 3 'o 'Epeleli 1836, mo e kamata ke liliu 'a e loto 'o e fānaú ki he'enu ngaahi tamaí. Talu mei ai mo e 'ikai ke fai fakataimi pē 'a e ngaahi ouaú ka na'e hoko ia ko e me'a ke fakahoko tu'u-ma'u. Na'e 'iate kitautolu 'a e mālohi ke fai fakama'ú. 'Oku 'ikai mo ha toe mālohi pe mafai 'e laka hake 'a hono mahu'ingá 'i he mālohi ke fai fakamo'uí. 'Oku 'omi 'e he mālohi ko iá ke 'uhinga-mālie pea tu'uloa 'o ta'engata 'a e ngaahi ouau kotoa pē 'oku fakahoko 'i he mafai totonú, 'o tatau pē ki he kakaí mo'uí pea kiate kinautolu kuo pekiá."

Na'e fakamatala'i 'e he Fakamo'u'i 'a e mālohi ke fai fakama'u 'i He'ene folofola ki He'ene 'Aposetolo ko Pitá, 'o hangē ko ia 'oku hā 'i he Mātiu 16:19. 'Ai ke lau 'e he kalasí 'a e veesi ko 'ení.

Fakamatala'i ange ko e ngaahi kī tatau pē 'eni 'oku mau he 'ahó ni 'e he palōfita mo e Palesiteni 'o e Siasí. "'Oku 'i he Siasí he taimí ni 'a e mālohi toputapu ko ia ke fai fakama'u. 'Oku 'ikai mo ha toe me'a 'e toputapu ange 'i he fakakaukau 'a kinautolu 'oku nau 'ilo'i 'a hono mahu'inga 'o e mafai ko 'ení. 'Oku 'ikai mo ha toe me'a 'e vahe mai ke fai 'i ha tokanga 'oku lahi ange. Ko e kau tangata toko sí'i pē 'oku nau ma'u 'a e mālohi ko 'eni ke fai fakama'u 'i he founga 'o māmaní 'i ha fa'ahinga taimi —'oku 'i he tempale taki taha ha kau tangata kuo foaki kiate kinautolu 'a e mālohi ke fai fakama'u. 'Oku 'ikai lava ke ma'u ia 'e ha taha kae tuku kehe pē mei he palōfitá, tangata kikité, tangata ma'u fakahaá mo e Palesiteni 'o e Siasí 'o Sisū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní, pe meiate kinautolu kuó Ne 'osi vahe'i ke nau foaki ia ki ha ni'ihí kehé" (*Ko e Teuteu Ke Hū Ki he Tempale Mā'oni'oni*, 31–32).

Fakamatala'i ange 'oku kau 'i he ouau fakama'u 'a hono fakama'u 'o e husepānití mo e uai'í pea mo hono fakama'u 'o e mātu'á ki he fānaú. Ko e taimi ko ia 'oku fakama'u ai 'a e mātu'á 'i he tempalé, ko e fānau 'e fanau'i kiate kinauá, 'oku fanau'i kinautolu 'i he fuakava 'o e fakama'u 'a 'enau mātu'á, pea he 'ikai fie ma'u ke toe fakama'u kinautolu ki he'enau mātu'á.

- 'Oku mou pehē 'e kaunga fēfē hono fakama'u fakataha 'o ha fāmilí 'i he tempalé ki he 'enau ngaahi fakakaukau mo 'enau ngaahi tō'onga faka'ahó?
- 'Oku mou pehē ko e hā ha fa'ahinga tāpuaki 'e ma'u 'e he ngaahi fāmilí, tu'unga hono fakama'u kinautolu 'i he tempalé?

Na'e pehē 'e Palesiteni Kōtoni B. Hingikelí : "Kuo 'i ai nai ha tangata ne 'ofa mo'oni 'i ha fefine, pe ha fefine ne 'ofa mo'oni 'i ha tangata, na'e ta'e loto ke 'oua na'a ngata 'ena feohí 'i he maté? Kuo 'i ai nai sí'a tama kuo telio 'e he'ene ongo mātu'á, 'o ta'e faka'ānaua ke 'ilo pau te na toe ma'u pē hona 'ofa'angá 'i he maama kaha'ú? 'E lava nai 'e ha taha 'oku tui ki he mo'ui ta'engatá 'o toe tālafili pe 'e foaki 'e he 'Otua 'o e langí ki Hono ngaahi fohá mo Hono ngaahi 'ofefiné 'a e kongā mahu'inga fau ko ia 'o e mo'uí, 'a e 'ofa ko ia 'oku hāsino lelei taha 'i he feohi fakafāmilí 'i he hili 'a e maté? 'Ikai, he 'oku 'uhingamālie 'a e pau ko ia ke hokohoko atu 'a e fetu'utaki fakafāmilí hili 'a e maté. 'Oku faka'ānaua ki ai 'a e loto 'o e tangatá, pea kuo 'osi fakahā 'e he 'Otua 'o e langí ha founga 'e ala ma'u ai iá. 'E fakahoko ia 'i he ngaahi ouau toputapu 'i he fale 'o e 'Eikí" (*"Why These Temples?" Temples of The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints* [1988], 4).

'OKU 'OMI 'E HE NGAahi TEMIPALÉ HA NGAahi FAINGAMĀLIE KE TAU NGĀUE AI MA'ANAUTOLU KUO PEKIÁ

'Ai ke lau 'e he kalasí 'a e 'Opataia 1:21.

Na'e fakamatala 'e he Palōfita ko Siosefa Sāmitá 'a e founa 'e lava ke hoko ai 'a e kāingalotu 'o e Siasí ko ha kau fakamo'ui 'i he Mo'unga 'o Saioné:

"Ka 'e hoko fēfē 'a e [Kāingalotú] ko ha kau fakamo'ui 'i he Mo'unga ko Saioné? 'I hono langa e ngaahi temipalé, ngaahi vai fai'anga papitaisó, laka atu mo ma'u kakato e ngaahi ouaú, 'a e papitaisó, hilifakinima ke ma'u 'a e Laumālie Mā'oni'oní, fufulú, paní, fakanofa ki he lakanga fakataula'eikí mo e mālohi ke fai fakama'ú, ma'a 'enau ngaahi kui kuo pekiá, pea mo huhu'i kinautolu koe'uhí ke nau lava 'o tu'u 'i he 'uluaki toetu'ú pea hakeaki'i fakataha mo kinautolu ki ha ngaahi nofo'anga fakatu'i nāunau'ia; ko e me'a 'eni 'okú ne feha'i'aki 'a e loto 'o e ngaahi tamaí ki he fānaú pea mo e fānaú ki he ngaahi tamaí, 'a ia 'okú ne fakahoko 'a e misiona 'o 'Ilaisiaá" (*History of the Church*, 6:184).

"Ko e ngāue fakafofonga ko 'eni 'oku tau fai 'i hotau ngaahi temipalé, kuo pau ke hoko atu ia he laumālie tatau 'o e ta'e siokita mo e lī'oa pea mo e feilaulau 'okú ne fakasino mai e mo'ui 'a e 'Eikí" (Palesiteni Tōmasi S. Monisoni).

Fakamatala'i ange kuo teuteu'i 'e he'etau Tamai Hēvaní ha founa ma'anautolu ne pekia te'eki ke nau ma'u 'a e ngaahi ouau fakamo'ui 'o e ongoongolelé ke nau ma'u, ko ha kongapē ia 'o 'Ene palani 'o e fakamo'ui. 'Oku ma'u 'e he kakai 'i he tatali'anga 'o e ngaahi laumālie ha faingamālie ke fanongo ki he ongoongolelé. Te nau lava 'o tali ia ai, ka he 'ikai ke nau lava 'o ma'u 'a e ngaahi ouau 'o e ongoongolelé 'iate kinautolu pē. Kuo fekau'i ai kitautolu 'e he 'Eikí ke tau fakahoko 'a e ngaahi ouau ko 'eni ma'anautolu 'i he ngaahi temipale mā'oni'oní. 'Oku totonu ke tau feinga makehe ke fai 'a e ngāue hisitōlia fakafāmilí ke tau lava 'o fakafofonga'i 'etau ngaahi kuí, 'i hono fakahoko kiate kinautolu 'a e ngaahi ouaú.

'Oku kau he ngaahi ouau 'oku fakahoko ma'á e kau pekiá 'i he ngaahi temipalé 'a e papitaisó, hilifakinima ke foaki 'a e Laumālie Mā'oni'oní, fakanofa ki he lakanga fakataula'eikí, 'enitaumení, fakama'ú 'o e ngaahi husepānití ki honau ngaahi uaifí pea mo e mātu'á ki he'enau fānaú.

'Oku totonu ke tau toutou foki ma'u pē ki he temipalé 'o fakatatau mo ia te tau lava 'i hotau ngaahi tūkungá koe'uhí ke tau lava 'o tokoni'i kinautolu kuo nau pekiá 'aki hono fai 'o e ngaahi ouaú ma'anautolu. Te tau tāpuekina ai e mo'ui 'anautolu 'oku tau tokoni'i pea mo 'etau mo'ui foki. 'Oku ma'u e fakamatala ki he founa hono fai 'o e ngāue fakatemipalé mo fakahoko 'o e ngaahi ouau ma'a 'etau ngaahi kuí 'i he *Ko Ha Fakahinohino Ma'á e Mēmipá 'I he Ngāue Fakatemipalé mo e Hisitōlia Fakafāmilí* (34697).

Na'e pehē 'e Palesiteni Tōmasi S. Monisoni:

“E toe vāofi ange hotau ngaahi fāmīlī ‘o ka fakahounga’i ‘a e ‘enitau-meni fakatemipalé pea mo e ngaahi ouau ‘o e fakama’ú pea ‘e tupu ha fa’ahinga holi ‘i he mēmipa takitaha ke fakahoko ‘a e ngaahi tāpu-aki tatau pē ma’a hotau ngaahi ‘ofa’anga kuo pekiá. . . .

“Ko e ngāue fakafofonga ko ‘eni ‘oku fakahoko ‘i hotau ngaahi temi-palé, kuo pau ke hokohoko atu ia ‘i he laumālie tatau ‘o e mateaki lī’oa ta’esiokita, mo e fa’ahinga feilaulau ko ē ‘okú ne fakafōtunga’i e mo’ui ‘a e ‘Eikí. Pea ‘o ka tau ka manatu’i ia, ‘e faingofua ange ai kiate kitautolu ke tau takitaha fakahoko hotau ngaahi tufakanga ‘i he ngāue mahu’ingá ni. Ko e taimi kotoa pē ‘oku tau mamata ai ki ha taha ‘o e ngaahi fale mā’oni’oni ni, fakatauange ke tau manatu’i ‘a e ngaahi fai-ngamālie ta’engata ‘oku ‘i lotó, ‘o ‘ikai ngata ma’atautolu pē, ka ma’a hotau kau pekiá foki” (*Pathways to Perfection* [1973], 206–7).

FAKA’OSÍ

Fakamamafa’i ange ‘oku fakafaingamālie’i ‘e he’etau ō ki he temipalé, ke tau tokoni’i ai ‘a e ni’ihi kehé pea mo tau hokohoko atu ke ma’u ha ‘ilo fakalaumālie ‘oku toe lahi angé. Vahevahe ange ‘a e lea ko ‘ení:

“‘Oku ‘ikai mo ha toe ngāue ‘e hoko ko ha malu’i ki he Siasi ko ‘ení ka koe ngāue fakatemipalé pea mo e fekumi fakatohi-hohokó ‘a ia ‘okú ne poupou’i ‘a e ngāue fakatemipalé. ‘Oku ‘ikai mo ha toe ngāue te ne fakama’a ange ‘a e laumālie. ‘Oku ‘ikai mo ha toe ngāue te tau fai te ne ‘omai kiate kitautolu ha mālohi lahi ange. ‘Oku ‘ikai mo ha toe ngāue ‘oku fie ma’u ai ha tu’unga mā’olunga ange ‘o e anga mā’oni’oni. . . .

“Kapau te tau tali ‘a e fakahā fekau’aki mo e ngaahi ouau fakatemi-palé, kapau te tau fakahoko ‘a ‘etau fuakavá ta’e toe ‘i ai ha tāla’a pe kumi ‘uhinga, ‘e malu’i kitautolu ‘e he ‘Eikí. Te tau ma’u ha tokoni fakalaumālie fe’unga ke tau matatali ‘aki ‘a e ngaahi faingata’a ‘o e mo’ui ní. . . .

“Ko ia ai, mou ‘alu ki he temipalé—‘alu ‘o ma’u homou ngaahi tāpuaki. Ko ha ngāue ia ‘oku toputapu” (*Ko e Teuteu Kē Hū Ki he Temipale Mā’oni’oni*, 44).

Faka’osi e lēsoní ‘aki hano fakahoko ho’omou ngaahi fakamo’oni. Poupou’i e kalasí ke nau toutou foki ki he temipalé koe’uhí ke lava ‘o ako’i kinautolu ‘e he Laumālie ‘o e ‘Eikí.

Talaange ‘e lava ke ma’u ‘e he kalasí mei he senitā tufaki’anga nāunau ‘a e Siasí ‘a e filimi vitiō ko e *Mountain of the Lord* (53300) ke nau sio ai ‘i honau ‘apí. ‘Oku fakamatala’i ‘e he vitiō miniti ‘e 73 ko ‘ení ‘a hono langa ‘o e Temipale Sōlekí.

Fakaafe’i ha taha ke ne fai ‘a e lotu tukú.

SIASI 'O
SĪSŪ KALAISI
'O E KAU MĀ'ONI'ONI
'I HE NGA'HI 'AHO
KIMUI NĪ

TONGAN

